

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra sociální a kulturní ekologie

**Jezdecká turistika v Národním parku České Švýcarsko a v
krajíně pražské aglomerace**

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Linda Krejčová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Daniel Čermák

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1.ledna 2012

Bc. Linda Krejčová

Poděkování

Mé velké poděkování patří vedoucímu této diplomové práce Mgr. et Mgr. Danielu Čermákovi, bez jehož podpory by tento text nevznikl. Děkuji za obětovaný čas a pomoc při zpracování tématu a zejména za cenné rady a připomínky při realizaci výzkumu. Velmi děkuji vedoucímu katedry PhDr. Ivanu Ryndovi nejen za vstřícný přístup ke studentům, zajímavé přednášky i za myšlenky, se kterými nelze nesouhlasit, ale zejména za pomoc při hledání tématu této práce, za cenné rady při psaní projektu.

Můj velký dík patří i všem respondentům, kteří byli ochotni se mnou uskutečnit rozhovor a poskytnout mi tak informace a podklady pro zpracování diplomové práce.

Obsah

Abstrakt.....	6
Úvod.....	7
Cíl práce.....	11
Teoretická část.....	12
1 Jezdecká turistika, její pojmové a konceptuální zařazení.....	12
1.1 Pojmové vymezení jezdecké turistiky.....	13
1.2 Udržitelný cestovní ruch v podmínkách regionální politiky.....	19
1.3 Jezdectví a jezdecká turistika v České republice.....	20
1.3.1 Historie jezdectví a jezdecké turistiky.....	22
1.3.2 Historie jezdeckého sportu.....	23
1.3.3 Současné využití koní ke sportu a rekreaci v České republice.....	24
1.3.4 Jezdecká turistika a ochrana přírody v České republice.....	26
1.3.5 Problémy jezdectví v České republice.....	29
1.4 Vyvození okruhů otázek pro rozhovory.....	30
Metodologie.....	31
2 Zvolené metody realizace a analýzy výzkumu.....	31
2.1 Výzkumná strategie.....	31
2.2 Technika sběru dat.....	31
2.3 Analýza dat.....	32
3 Průběh výzkumu.....	34
3.1 Realizace výzkumu.....	34
3.2 Představení území.....	37
3.2.1 Národní park České Švýcarsko.....	37
3.2.2 Okolí Prahy – pražská aglomerace.....	39
Empirická část.....	40
4 Postup analýzy a její výstupy.....	40
4.1 Postup metody zakotvené teorie.....	40
4.2 Jezdecká turistika na území Národního parku České Švýcarsko a okolí Prahy.....	43
4.2.1 Existence jezdeckých stezek.....	43
4.2.2 Průjezdnost terénu.....	44
4.2.3 Legislativa.....	44
4.2.4 Intervenující podmínky, problémy provozu jezdecké turistiky v praxi.....	45

4.2.5 Komunikace.....	46
4.3 Zhodnocení výsledků.....	46
4.3.1 Shrnutí	46
4.3.2 Klíčové pojmy.....	49
4.3.3 Náměty k dalšímu výzkumu.....	52
4.3.4 Rizika ovlivnění výsledků výzkumu.....	52
Závěr.....	53
Literatura.....	56
Příloha č.1.....	60

Abstrakt

Tato diplomová práce je studií, kvalitativním výzkumem, který má za cíl zjistit, zda ve vybraných dvou oblastech, chráněném a nechráněném území, funguje jezdecká turistika a do jaké míry odpovídá konceptu šetrné turistiky. Vzhledem k tomu, že jezdecká turistika je velmi mladý rozvíjející se druh sportovní aktivity, věnuje se práce i zodpovězení otázek, jaké má v dané oblasti jezdecká turistika podmínky a zda při jejím provozu nedochází k uživatelskému konfliktu na stezkách nebo jiným sporům. Důležité bylo i zjištění míry spolupráce jednotlivých aktérů, které tvoří komunikační síť. Pro realizaci výzkumu byla zvolena kvalitativní strategie sběru dat pomocí polostrukturovaných rozhovorů a analýza získaných dat prostřednictvím metody zakotvené teorie. Koncept tzv. měkké turistiky vychází z rešerše odborné literatury. Její znaky de facto apelují na dodržování zásad trvale udržitelného rozvoje, ze kterého tak nutně vychází teoretický rámec rozhovorů.

Klíčová slova: jezdecká turistika, metoda zakotvené teorie, chráněná území, trvale udržitelný rozvoj, šetrná turistika, hipostezka, síť aktérů, komunikace, regionální politika, udržitelný cestovní ruch.

Abstract

My thesis is a qualitative research using inductive methods. Its aim is to create a theory about management of equine tourism in two selected areas, a protected and unprotected one, and to assess whether equine tourism can be identified with the principles of responsible (or soft) tourism. Equine tourism is a very young, increasingly popular sporting activity. Thus the principal aims of my study were to investigate i.) what are the conditions for practising and developing equine tourism in the areas concerned, ii.) how is equine tourism organized, and iii.) whether sharing trails with other users presents any conflicts. I was also interested in the quality of communication between different parties involved and the scope of the communication network. On the basis of these findings I created so called grounded theory and I suggested ways of future coordination and support of equine tourism. Based on literature search I summed up the features defining the concept of soft tourism. These refer to the pillars of sustainable development and form the theoretical basis for semi-structured interviews presented in my thesis.

Key words: equine tourism, grounded theory, protected areas, sustainable development, soft tourism, hippo trail, communication network, region policy, sustainable tourism.

Úvod

Jezdecká turistika je v současné době jednou z nejmladších sportovně turistických aktivit, jejíž obliba mezi lidmi stoupá teprve v posledním desetiletí. Pro mnoho lidí bylo jezdeckví ještě na přelomu tisíciletí nedostupnou aktivitou, a to nejen kvůli finanční nákladnosti, ale i kvůli časové a pracovní náročnosti péče o koně. Důvodem k rozvoji jezdecké turistiky teprve v posledních dvaceti letech byla skutečnost, že za minulého režimu nebylo možné mít vlastního koně. Nebylo možné provozovat jakékoli jezdecké podnikatelské aktivity, neboť všichni koně byli sdruženi v jezdeckých oddílech, které byli součástí Československého svazu tělesné výchovy.

Tak, jako se po sametové revoluci roku 1989 dostávala společnost do postupné proměny ve společnost demokratickou charakterizovanou změnami v soukromé i veřejné oblasti, tak se pozvolna uvolnil i prostor k soukromému podnikání. V nových poměrech kapitalistické společnosti si lidé mohli koupit koně vlastního. Postupně tak s řešením otázky ustájení vznikly jezdecké oddíly pro bohatší klientelu, které už nebyly registrované pod žádným svazem. Tato klientela byla tvořena buď z bývalých jezdců či jezdců nových, porevolučních. S postupným přibýváním soukromých stájí a nabídek ustájení a na druhé straně s růstem volného času a poptávkou po možnostech jeho trávení, se začala nabídka dostávat do povědomí širší veřejnosti. V současné době nahrává tomuto druhu aktivity rozšířený trend ekologicky šetrné turistiky, kam jezdeckví jednoznačně spadá. Podmínkou je ale vhodně nastavená koordinace této sportovně rekreační aktivity a funkční komunikace mezi tzv. stakeholders neboli dotčenými jednotlivci či skupinami.

Jezdeckou turistiku můžeme dnes řadit do kompetencí regionální politiky resp. politiky cestovního ruchu společně s dalšími turisticko sportovními aktivitami jako je cyklistika, turistika, horolezectví a další formy využívání volného času. Správná koordinace jezdeckví je velkou měrou odvislá od budování a existence sítě hipostezek, které zaručují bezkonfliktní a ekologicky šetrný průjezd krajinou chráněnou, kde jsou podmínkou provozu, i nechráněnou, kde jsou prevencí uživatelských konfliktů.

Proto jsem se rozhodla zařadit do teoretické části diplomové práce i kapitoly o udržitelném turistickém ruchu a politice cestovního ruchu, které tvoří podmínky a širší rámec pro provozování jezdecké turistiky a jsou tak nedílnou součástí problematiky, kterou se tato práce zabývá.

Politika cestovního ruchu prošla v posledních letech změnami zejména v přístupu k environmentální problematice. Na rozdíl od klasického cestovního ruchu, který měl a ještě dnes má negativní dopady na životní prostředí, je dnes koncept udržitelného cestovního ruchu spíše oblastí pro implementaci principů trvale udržitelného rozvoje. Na základě dlouhodobě neudržitelných trendů klasického cestovního ruchu vznikly snahy o transformaci v tzv. udržitelný cestovní ruch neboli také udržitelný turismus. Podle definice je tento turismus „cestovní ruch, který dlouhodobě nenarušuje přírodní, kulturní a sociální prostředí. Měl by přinášet zisky místním obyvatelům, nikoli pouze národním nebo nadnárodním korporacím. Původně byl považován za protipól masového turismu.“ (Třebický 2007: 130).

Existuje mnoho organizací zaměřených na udržitelnost cestovního ruchu. Mezi nejznámějšími jsou UNWTO (World Tourism Organization) nebo PATA (Pacific Asia Travel Association), ale i Organizace spojených národů, Evropská unie a další organizace, které představují deklarativní podporu trvale udržitelného rozvoje a jeho rozpracování do politiky cestovního ruchu. Prostředkem k implementaci zásad udržitelného cestovního ruchu bývají konference, certifikace, vědecký výzkum a případné další činnosti. Charakteristickým je mezioborový přístup, dobrý management, komunikace se zájmovými skupinami, zavádění nejlepších dostupných technologií (BAT – Best available technics).

Ačkoli kůň byl a je přirozenou součástí přírody, předpokládám, že jeho rozšiřování coby masově prováděné formy měkké turistiky by mohlo mít některé nežádoucí ekologické důsledky jako eroze půdy, sešlap, rušení hnízdících ptáků, a další v závislosti na intenzitě jezdeckví v určité oblasti. Tyto důsledky pravděpodobně vyvolávají řadu současných sporů v turistických destinacích mezi jezdci a jinými skupinami uživatelů území, zejména vlastníky půdy, vlastníky lesů, myslivci či některými rekreanty. Prioritní je v tomto ohledu prevence takových nedorozumění vhodným nastavením managementu a koordinace sportu. Pokud by se s koordinací jezdeckví a jezdecké turistiky správně naložilo v rámci udržitelného cestovního ruchu a ochrany přírody, naplnila by všechny aspekty šetrné turistiky a mohla by do budoucna zajistit i určitý ekonomický potenciál oblastem, v nichž je provozována. Co je v rámci managementu nejvíce naléhavé ošetřit, bych ráda osvětlila právě výzkumem v této diplomové práci, který by mohl pomoci odpovědět na otázku, které si v teoretické části stanovuji. Jako základní výzkumnou otázku si kladu „*do jaké míry odpovídá jezdecká turistika ve dvou vybraných oblastech konceptu šetrné neboli měkké turistiky*“ a rozvádím ji dalšími podotázkami, které zmiňuji v následující kapitole o cíli diplomové práce.

Můj vztah k vybranému tématu nevychází z osobní zkušenosti, na koni nejezdím a ani neprovozují jezdeckou turistiku, ačkoli mám a vždy jsem měla tato zvířata ráda. Je to spíše vztah z pozice studentky sociální ekologie. Prvotní je pro mě zájem o jev jezdecké turistiky jako takový v určité oblasti a způsob jeho organizace v chráněném a nechráněném území. Zajímá mě souvislost tohoto jevu s ochranou přírody, tedy jeho dopad na místní ekosystémy a životní prostředí stejně jako na ostatní uživatele, jeho organizace ale i jak je vnímán jednotlivými aktéry.

Mým původním záměrem bylo zabývat se určitým druhem rekreace, jeho provozem a jeho vztahem k ochraně přírody a k ekologii. Jsem si vědoma i skutečnosti, která se mi ostatně potvrdila během výzkumu, že jezdeckví a jezdeckou turistiku provozují nadšenci bez ohledu na ekonomický zisk. Ráda bych se tak svou diplomovou prací pokusila být této turisticko sportovní aktivitě přínosem aspoň v uvědomění si nutných kroků, které by ulehčily tomuto sportu rozvoj a organizaci.

Jezdeckví není standardní druh sportu, neboť vždy spolupracujeme se zvířetem. Jde o vzájemnou spolupráci a porozumění dvou živých bytostí. Jízda na koni je příjemná relaxace i aktivní sport, stejně jako estetický prožitek z okolní krajiny či zdravotní přínos v oblasti hipoterapie. Jezdeckví i jezdecké turistice by se tak měl vymezit prostor, nicméně právě ten je v naší fragmentované a přelidněné krajině náročným požadavkem. Na rozdíl od oblastí, kde je dostatek volné krajiny a kde je vcelku jedno kudy kůň pojede vzhledem k vlastníkům pozemků i vlastní bezpečnosti jezdce, je v České republice zapotřebí jasnějšího vymezení podmínek a pravidel.

Pro svůj výzkum jsem si vybrala dvě odlišná území, a to národní park České Švýcarsko a pražskou aglomeraci. Důvodem byla snaha porovnat území se zvýšenou ochranou přírody a krajiny, kde platí jasná pravidla ochrany území, daná, v mém případě, Návštěvním řádem národního parku a jeho zonací, a území volné krajiny, kde tak striktně daná omezení nejsou a jízda se tak podle situace řídí legislativou a často i etickým kodexem.

Podle charakteru tématu jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu a pomocí polostrukturovaných rozhovorů jsem zpovídala jednotlivé aktéry, odborníky, u kterých jsem přepokládala, že budou mít na vybraném území o provozování hipoturistiky přehled a tedy i odborný názor na mou problematiku. Právě odbornost mých respondentů a jejich různorodost mi měla zajistit objektivní pohled na daný fenomén z více stran.

Protože jsem prováděla analýzu výsledků pomocí sociologické metody zakotvené teorie, je v souladu s touto metodou nevytvářet předem stanovené hypotézy neboť právě to

by mohlo celou induktivně vyvozenou teorii a priori ovlivnit. Základem pro započítání mého výzkumu bylo jen několik výzkumných otázek a předem zjištěné informace o území i o jezdecké turistice obecně na základě rešerše odborné literatury. Analýzou dat metodou zakotvené teorie a rozborem převážně legislativních dokumentů jsem tedy pomocí daných postupů vytvářela kategorie, které mi byly základem pro vznik nové teorie. Na základě nově vytvořené teorie bylo mým cílem výsledek zhodnotit a vyjádřit se k případným závěrům.

Diplomovou práci jsem rozdělila rámcově do tří hlavních oblastí. Pro uvedení do problematiky, objasnění výzkumných přístupů, definování a pojmového zařazení jezdecké turistiky slouží první, teoretická, část práce.

Následuje část druhá, ve které specifikuji metody použité ve výzkumu a definuji základní metodologické pojmy a koncepty.

Ve třetí, stěžejní, části diplomové práce analyzuji pomocí výše zmíněných metod získaná data a vytvářím konečnou teorii. Součástí této části je zodpovězení výzkumných otázek a zhodnocení výsledků.

Práci pak ohraničuje úvod objasňující stručně danou problematiku, dále obsahuje zasazení tématu do širšího teoretického rámce i do rámce studijního oboru sociální a kulturní ekologie, stejně jako můj vztah k tématu a výzkumný přístup. Na konci nechybí závěr hodnotící celkové výsledky a přínos práce.

Cíl práce

Cílem této práce je zjistit odpověď na následující výzkumnou otázku:

Do jaké míry odpovídá jezdecká turistika ve dvou vybraných oblastech konceptu šetrné turistiky? Tato hlavní otázka je rozšířena o následující podotázky:

Jaké má jezdecká turistika podmínky svého provozu v daných oblastech? Jak je organizována (je-li vůbec nějak organizována) a dochází nebo nedochází k uživatelskému konfliktu či jiným druhům konfliktů?

Hypotéza, vzhledem k vybrané sociologické metodě analýzy dat, není stanovena, což je v souladu s principy metody zakotvené teorie.

Sběr dat je prováděn polostrukturovanými rozhovory s osmnácti vybranými respondenty, kteří tvoří sociální síť aktérů, odborníků.

Výsledkem této studie by tedy měla být nejen teorie o provozování jezdecké turistiky v chráněném území národního parku v kontrastu k provozu této aktivity ve volné krajině okolí velkoměsta, ale i snaha zjistit, zda se v souvislosti s tím objevují problémy, rozepře nebo antagonismus mezi sociálními skupinami v daném území.

Teoretická část

1. Jezdecká turistika, její pojmové a konceptuální zařazení

Jezdecká turistika, známá také pod pojmem hipoturistika, je odvětví jezdeckého sportu, které je v České republice velmi mladé. Tato skutečnost má pro výzkum svou pozitivní i negativní stránku. Na jedné straně se tu otevírá prostor pro bádání v oblasti dosud nové, málo prozkoumané, která skýtá možnosti různého teoretického uchopení. Na straně druhé ovšem, ač existuje poměrně široký výběr literatury pojednávající o jezdeckých sportovních disciplínách, chovu koní, péči o koně a podobných tématech, je téměř nemožné sehnat dostupnou literaturu v českém jazyce, která by se blíže zabývala fenoménem jezdecké turistiky.

Z veškeré dostupné literatury, která se zabývá tématem jezdeckví včetně jezdeckví rekreačního, jsem čerpala informace pro zejména první polovinu své teoretické části. Vzhledem k tomu, že má výzkumná otázka obsahuje de facto dva tématické rozměry, které je pro výzkum nutné blíže charakterizovat, což je právě zmíněná jezdecká turistika a šetrná neboli měkká turistika, rozhodla jsem se zhruba druhou polovinu věnovat objasnění pojmu šetrné turistiky.

Tématicky jsou pak oba aspekty spojeny fenoménem ochrany přírody, jakožto veřejného zájmu, který představuje usměrnění rekreačních a sportovních aktivit a jejich soulad s principy šetrné turistiky. Nástroj pro taková usměrnění tvoří legislativa, kterou věnuji samostatnou kapitolu.

Širším teoretickým základem pro jezdeckou turistiku a koncept měkké turistiky je trend udržitelného cestovního ruchu organizačně spadající pod regionální politiku resp. politiku cestovního ruchu, jež je cílem pro implementaci zásad trvale udržitelného rozvoje.

Pokud mluvíme o jezdecké turistice jako o využívání koně za účelem rekreace pro turisty, je nutné zdůraznit, že je to součást podnikatelských aktivit. A jak uvádí Hollý (2003), může mít v této souvislosti ekonomický přínos pro region. Jak dále uvádí Hollý, na trhu roste zájem o formy odpočinku spojené s pobytem na venkově a s návratem k přírodě. Mezi tyto formy řadíme agroturistiku, hipoturistiku a jiné duhy přírodě šetrného turismu.

Právě proto, že se v posledních letech v souvislosti s negativními důsledky expanzivního klasického cestovního ruchu hovoří o šetrných formách turistiky, dovolím si v následujících kapitolách teoretické části uvést také významy základního pojmosloví a

ujasnit tak některé termíny, které je snadné v rámci odvětví šetrné turistiky zaměnit a ráda bych tím i jezdeckou turistiku pojmově vymezila.

V souvislosti s pojmovým vymezením například Wearing (2009) píše o tzv. alternativním turismu, který je autory často definován odlišnými způsoby. Pro některé jsou tímto turismem nákladné cesty za exotikou, nejčastěji do divočiny, nebo naopak cesty batůžkářů s omezenými finančními prostředky či cestování zdůrazňující kontakt a porozumění mezi hostiteli a turisty, stejně jako soulad s místním prostředím (Wearing 2009:1). „Alternativní, je turismus pouze ve srovnání a jako opozitum k turismu konvenčnímu, masovému, charakterizovanému destruktivním vlivem na přírodní a socio-kulturní prostředí“ (Wearing 2009: 2).

1.1 Pojmové vymezení jezdeckví a jezdecké turistiky

Jak je uvedeno v předchozích kapitolách, hipoturistika je druhem turistické aktivity, kterou bychom mohli zařadit do měkkého turismu (Hollý 2003). Ráda bych toto tvrzení blíže objasnila a pokusila se charakterizovat koncept měkké turistiky a její zasazení do rámce cestovního ruchu, tzn., v jakém postavení stojí ke klasickému konceptu cestovního ruchu.

Jak uvádí Pásková rozlišujeme dva základní druhy cestovního ruchu. Jednak se jedná o masově provozovaný cestovní ruch a jednak cestovní ruch individuální. Toto dělení představuje jedno ze základních kritérií pro vymezení kontinua mezi tzv. měkkým a tvrdým cestovním ruchem (Pásková 2008). „Měkká turistika je nadto zakotvena v místní ekonomice, proto vytváří místní pracovní podmínky a tedy vyšší místní příjmy.“ (Snowdon, Slee, Farr 1997: 179). Rozvoj měkkého cestovního ruchu je charakterizován dlouhodobě zaměřenými aktivitami a individuální návštěvností destinace, ale rozvoj tvrdého cestovního ruchu je založen spíše na hromadné návštěvnosti a je orientovaný krátkodobě (Pásková 2008).

Koncept měkkého turismu lze zařadit pod takzvaný udržitelný turismus, nebo udržitelný cestovní ruch, který definuje Třebický (2007) následovně „udržitelný turismus je cestovní ruch, který dlouhodobě nenarušuje přírodní, kulturní a sociální prostředí. Měl by přinášet zisky místním obyvatelům, nikoli pouze národním a nadnárodním korporacím. Původně byl považován za protipól masového turismu. Podle WWF je udržitelnost cestovního ruchu v současné době nedosažitelným ideálem, proto raději volí termín

zodpovědný turismus (responsible tourism). Preferovaný termín strategií rozvoje a dalších vládních koncepčních dokumentů, v praxi managementu chráněných území však špatně uchopitelný termín, k němuž chybí směrnice pro jeho dosažení.“ (Třebický 2007:130).

Synonymem pro výše zmíněný zodpovědný turismus je v zásadě tzv. ekologicky šetrný turismus, který Pásková řadí mezi tzv. environmentálně příznivé typy cestovního ruchu (Pásková 2008) a píše o něm následující charakteristiky „ekologicky šetrný turismus má dlouhodobý ekonomický přínos a přírodní i kulturní hodnoty území zůstávají zachovány pro další generace...pro místní obyvatele znamená tento druh cestovního ruchu i možnost pracovat jako kvalifikovaný průvodce, v propagaci ekoturismu, v regionální ekoturistických agenturách a souvisejících službách s tímto cestovním ruchem...ekoturismus není dílčí formou cestovního ruchu, ale přístupem a filosofií k cestování, tudíž může být provozován v kteroukoliv roční dobu, pěšky podle terénu, na kole, koni, lodi či na běžkách. Klíčový je odpovědný přístup provozovatele ekoturistické služby i návštěvníka a znalost a respekt k hodnotám území. Ekoturismus zpravidla probíhá v chráněných územích, ale nemusí tomu tak být.“ (Pásková 2008).

Akademický zájem o tento druh měkké, alternativní či zelené turistiky vznikl během 80. let 20. století a to zejména díky pracím Krippendorfa. Vzniklo mnoho pilotních projektů, nicméně všichni se shodují na základních principech alternativního turismu, kterými jsou zakotvení v místním hospodářství, využívání místních produktů a služeb, zaměstnávání místních lidí, šetrnost k životnímu prostředí a respekt k místním tradicím a způsobu života (Snowdon, Slee, Farr 1997: 181).

Další zahraniční autoři, kteří se zabývají šetrným turismem resp. ekoturismem či alternativním turismem, je například Mieczkowski, který charakterizuje

alternativní turistiku jako široký pojem, který obsahuje mnoho různých forem cestovního ruchu s jedním společným rysem – jsou alternativní ve vztahu k masovému turismu (Wearing 2009:6). Tak je v obecném slova smyslu definována alternativní turistika jako forma turistiky, která je v souladu s přírodními, společenskými a sociálními hodnotami, kdy kontakt mezi hostem a hostitelem v dané lokalitě by měl být přínosem (Mieczkowski 1995 in Wearing 2009: 6).

Turistický ruch obecně, ve světě neustále stoupá. Podle UNWTO „se za posledních šest desetiletí intenzita turistiky stále zvětšuje, stává se jedním z největších a nejrychleji rostoucích hospodářských odvětví na světě.“ (UNWTO Tourism highlights, 2011: 2). Otázkou je, jestli je to dobře, když má devastující vliv. Jak píše Moldan „nadějí je sladit turistiku s ochranou životního prostředí, cenných přírodních území a biologické

rozmanitosti prostřednictvím rozumné regulace a zejména ekonomických nástrojů. Moderní způsoby ekoturistiky, při kterých se turisté zároveň zaměřují na ochranu přírody, jsou toho důkazem. Ovšem základním předpokladem pro úspěch takového podniku je dokonalé ekologické vzdělání, výchova a uvědomění turistů i jejich hostitelů“ (Moldan 2003: 112).

Podobně jako UNWTO se vyjadřují autoři Twan Huybers a Jeff Bennett když tvrdí, že „turistický ruch vzrostl zejména po druhé světové válce díky technologickým možnostem a vzrůstajícímu standartu života a to ve velké části světa.“ (Huybers, Bennett 2003: 213), kteří se ve své studii zabývají environmentálním managementem turistických destinací a tvrdí, že tento management „zahrnuje soukromou a veřejnou složku. První složka, soukromé aktivity, se týká dobrovolných činností v zájmu ochrany životního prostředí prováděné jednotlivými cestovními kanceláři. Tyto aktivity jsou motivovány závislostí na produktech, které jsou poskytovány cestovním ruchem, ale které závisí na kvalitě životního prostředí. Management veřejného sektoru na druhou stranu odkazuje k ochraně přírody dané předpisy o životním prostředí, které je nutno dodržovat v souvislosti s uskutečňováním cestovního ruchu jakožto podnikatelské aktivity.“ (Huybers, Bennett 2003: 213).

Hill nechává definici ekoturismu na čtenáři, nicméně definuje tři shodná kritéria, která by měl tento druh turistiky splňovat a kterými jsou založení turistiky na přírodní bázi. A dále by měly být vztahy mezi návštěvníky území a místními obyvateli založeny na vzájemném respektu (Hill 2009: 24).

“Ačkoli většina zúčastněných souhlasí s tím, že ekoturismus by měl být environmentálně a socio-kulturně udržitelný, existují různé pohledy na to, co to znamená a jak by to mělo být provedeno. Jedni argumentují tím, že ekoturismus musí aktivně přispívat k posílení přírodních zdrojů, naopak druzí tvrdí, že samotné provozování ekoturistiky je dostačující ve chvíli, kdy neničí přírodní prostředí ani zdroje a zanechává statut quo.” (Weaver 2001: 1).

George (2009) také tvrdí, že kromě tradičního zaměření udržitelného cestovního ruchu na environmentální etiku, zdroje, kvalitu života, kulturní integraci je třeba se podívat i na aspekt rozvoje ekonomického, tzn. na životaschopnost podniků a spokojenost zákazníků. Je důležité porozumět tomu, jak jednotliví aktéři, kterých se týkají potenciální dopady cestovního ruchu, nakládají se zdroji a jak je využívají s ohledem na cestovní ruch (George 2009).

Jak můžeme vidět v předchozích definicích a názorech na formy alternativního turismu, naplňují jeho kritéria koncept trvale udržitelného rozvoje, jehož základní definice je uvedena ve zprávě Gro Harlem Bruntland (WCED 1987) jako udržitelný rozvoj, který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by byla ohrožena schopnost následujících generací uspokojovat jejich potřeby budoucí (Bruntland 1987: on-line zdroj).

V roce 2004 předložila současná UNWTO koncepční definici udržitelného cestovního ruchu, která byla přijata UNEP:

“Udržitelný rozvoj cestovního ruchu vyžaduje informovanou účast všech zúčastněných stran, stejně jako silné politické vedení pro zajištění široké účasti veřejnosti a budování konsenzu. Dosažení udržitelného cestovního ruchu je nepřetržitý proces, který vyžaduje neustálé sledování jeho dopadů a v případě potřeby zavedení nezbytných preventivních nebo nápravných opatření.

Udržitelný cestovní ruch by měly zajistit vysokou úroveň spokojenosti turistů a zvýšit jejich povědomí o jeho otázkách, organizaci a podpoře“ (UNWTO 2004).

Zřejmě nejkompexněji se v tuzemském kontextu zabývá měkkým turismem Hana Librová v knize *Pestří a zelení*, z níž vycházejí i má kritéria pro zvolení výzkumných otázek a otázek k rozhovorům. Librová (1994) píše, že pro „hlubinné zakotvení potřeby cestovat mluví i některé antropologické analýzy turismu. Ukazují totiž na prostorovou mobilitu jako antropologickou vlastnost. Podle některých archeologů se lidé začali po krajině pohybovat jako turisté už kolem roku 1500 př. Kr.“ (Librová 1994: 66)

Dále uvádí, že zejména v 18. století se v souvislosti s průmyslovým rozvojem v Evropě začíná vytvářet z cestování model způsobu života a otázka sociální prestiže. Nicméně tento model zatím nerespektuje vztah k přírodě. Jak dále uvádí Librová „už v 19. století počet rekreačních cest mohutně vzrostl a přestal být záležitostí pouze šlechticů. V rámci turistických spolků postupně vytvořily svá seskupení i dělníci, například v Praze bylo Dělnické turistické sdružení založeno roku 1918. Skutečně masová vlna turismu však přišla na počátku 60.let 20.století a to díky rostoucímu volnému času lidí a růstu bohatství ve vyspělých zemích světa. Rozsah turismu a nároky turistů na komfort však postupně poškodily své geografické cíle, typicky Alpy.“ (Librová 1994: 68).

S kritikou masového turismu přišel jako první Theodor Adorno a Jürgen Habermas, kteří mířili právě proti sociálním, historickým a psychologickým kořenům tzv. tvrdého turismu (Librová 1994).

Librová dále uvádí, že za otce ideje tzv. nového turismu (kam spadají právě alternativní formy turistiky) je považován futurolog Robert Jungk, který zformuloval přehled charakterizující oba typy turistiky:

„Tvrký turismus je charakterizován masovým cestováním, nedostatkem času, rychlými dopravními prostředky, destinace jsou vzdálené, programy cest mají většinou pevný předem daný program, jsou řízeny z venku, tzn. cestovní kanceláři, tento druh turismu vyhledává spíše „pamětihodnosti“, je pohodlný a pasivní, bez žádné či jen malé duševní přípravy, bez znalosti domácího jazyka. Je charakterizován pocitem převahy nad cílovou destinací, také nákupy, suvenýry, pohlednicemi, je viditelnější a hlasitější. Oproti tomu měkký turismus je charakterizován spíše individuálním přístupem, cesty se uskutečňují v kruhu rodinném nebo v malých skupinkách bez cestovní kanceláře, s dostatkem času přiměřenými nebo pomalejšími dopravními prostředky. Cílové destinace jsou blízké, často i na domácí půdě. Je charakterizován spontánností a rozhodováním podle situace, styl života je blízký dané zemi, primární jsou zážitky a vzpomínky a příprava vztahující se k dané zemi včetně třeba znalosti domácího jazyka“ (Tütig, 1990:65-66 in Librová 1994: 72).

Jiným případem tzv. měkkého turismu je podle Librové agroturismus, kdy jde o variantu letního bytu, který byl u nás rozšířený za první republiky a v prvních poválečných letech. Turisté jsou ubytováni v poměrně skromných podmínkách v domech místních obyvatel, převážně zemědělců. V některých případech patří k agroturismu výpomoc rekreatů při sezónních pracích.

Měkký turismus můžeme interpretovat jako výsledek rostoucí ochoty lidí zřici se výhod civilizace ve prospěch přírody a obyvatel v hostitelských zemích. Přísnější pohled však odhaluje, že stěžejní motivací je nárok turistů na dovolenou v co možná původním prostředí. To je požadavek, který znehodnocuje mnohé dobré úmysly obsažené v principech nového turismu. Jakkoli měkký, zůstává totiž svým celkovým rozsahem masový (Librová 1994).

Terminologií měkkého turismu a odvětví udržitelného cestovního ruchu se zabývá velkou měrou Pásková (2008), která charakterizuje měkký turismus jakožto alternativní cestovní ruch, který je definován jako „obecné označení pro cestovní ruch, který je alternativní k masovému cestovnímu ruchu s jeho negativními vlivy na sociální a kulturní prostředí a na životní prostředí obecně. Zpravidla se jedná o cestovní ruch v malých skupinách, který respektuje potřeby a zvyklosti místní komunity a její životní prostředí, dále odlišuje od alternativního turismu agroturismus, který charakterizuje jako „druh

cestovního ruchu, turistické či rekreační pobyty na venkově na rodinných farmách, jejichž hlavní náplní je poznávání alternativního způsobu života v blízkém kontaktu s přírodou, přímá spoluúčast na zemědělských činnostech a aktivní odpočinek, pěší turistika a cykloturistika, poznávání původních technik výroby potravin, jízda na koni i chov hospodářských zvířat. Agroturismus je rozvíjen zejména v Evropě jako ucelený program, je součástí venkovského cestovního ruchu (agroturismus je užší termín). Je moderním příkladem směřování k udržitelnému cestovnímu ruchu s aspekty ekologickými a socio-kulturními“, dále definuje ekoagroturismus jako „formu cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni pobytem na rodinných farmách, zabývajících se alternativním zemědělstvím. Mezi aktivity turisty patří konzumace alternativně pěstovaných a upravovaných potravin ze zdrojů farmy, práce na farmě a účast na dalších aktivitách rodiny či komunity, jízda na koni (hipoturistika, blízký kontakt s přírodou – pěší turistika, cykloturistika, pozorování zvířat a péče o ně). Jak vidíme ekoagroturismus se v podstatě překrývá s agroturismem. Pásková definuje i samotný ekoturismus jako „formu cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni využitím chráněných výtvarů přírody, přírodních rezervací, kulturních památek a akcí, národních parků, dalších přírodních atraktivit, souhrnně biosféry a antroposféry. Blízkými termíny jsou udržitelný cestovní ruch a odpovědný cestovní ruch, přírodně orientovaný cestovní ruch. Na rozdíl od něj ale je ekoturismus provozován vždy tak, aby nepoškozoval přírodu a krajinu a naopak aby vedl k posilování porozumění a vztahu člověka k přírodě a krajině. Naopak tvrdý cestovní ruch je podle Páskové „masový, zpravidla konzumně orientovaný cestovní ruch, který nebere ohled na své sociální, kulturní a environmentální dopady, protipól alternativního cestovního ruchu, měkkého cestovního ruchu“.

Jak je patrné z výše uvedených definic a jak vyplývá z této kapitoly, šetrná turistika je formou udržitelného cestovního ruchu, jehož synonymem je turismus zodpovědný, ovšem jak vyplývá z definice Třebického, bez rozměru udržitelnosti, neboť ta je „nedosažitelným ideálem“. Autoři se na definicích jednotlivých typů šetrné turistiky zcela neshodují, nicméně shodují se na kritériích, které by měly všechny tyto formy turismu ve větší nebo menší míře dodržovat. Tyto kritéria odpovídají zásadám trvale udržitelného rozvoje, je to zejména kritérium ekologické a kulturně sociální. Pojmy ekologicky šetrný turismus, ekoturismus, alternativní turismus, zelený turismus a měkký turismus jsou tedy ve své podstatě synonyma, která mají téměř totožný cíl a shodují se ve své definici jakožto protiklady k turismu klasickému (hard tourism). Poněkud se pak liší různé formy těchto ekologicky příznivých typů turismu, což je agroturistika nebo geoturismus, která mají svá

specifika. Jezdeckou turistiku tedy, pokud naplňuje charakteristiky výše zmíněných forem turistiky, pak můžeme zařadit pod kterýkoli pojem.

1.2 Udržitelný cestovní ruch v podmínkách regionální politiky

Podle Třebického má turismus v praxi své environmentální, sociální a ekonomické důsledky. Vede ke spotřebě obnovitelných i neobnovitelných zdrojů, produkci odpadů a emisí, vyžaduje specifickou infrastrukturu a suprastrukturu (změny ve využití území), dále vede k degradaci přírodního, sociálního i kulturního prostředí hostitelských lokalit. Specifickou součástí představuje „turismus přírodního typu“, tj. cestování do nenarušených přírodních oblastí (Třebický 2007).

Podle často používané statistické definice cestovního ruchu je cestovní ruch definován jakožto „aktivity osob cestujících do míst mimo jejich obvyklé prostředí nebo pobývajících v těchto místech ne déle než jeden rok za účelem trávení volného času, obchodním jednáním či jiným účelem“ (UNWTO 1995:1-2 in Pásková 2008). Tato definice zahrnuje místní časové i motivační vymezení cestovního ruchu. Nicméně mezi oborově zaměřená vymezení cestovního ruchu patří jeho ekonomická, geografická, sociologická i ekologická definice. Podle Páskové lze „ekologicky cestovní ruch vymezit jako jev, který se vyznačuje ve zdrojových oblastech dočasným opuštěním habitatu člověka a v cílových destinacích periodickou návštěvností habitatů jiných lidí a dalších druhů“ (Pásková 2008).

Podle Páskové začaly být dopady cestovního ruchu na přírodní a sociálně kulturní prostředí předmětem odborných diskusí v 70. letech. Tyto dopady můžeme klasifikovat podle geografického měřítka na krátkodobě působící a dlouhodobě působí a podle charakteru změny na vratné (dočasné) a nevratné (trvalé). Dále je možné je zařadit do dimenze fyzické, ekologické, ekonomické, institucionální, socio-kulturní, psychologické aj. členit podle charakteru dopadu, lokalizace a měřítka působení, podle délky trvání, frekvence a intenzity působení či klíčové skupiny aktérů. Cestovní ruch přitom nepůsobí jen na prostředí samotné destinace, ale i na tranzitní oblasti (koridory a uzlové body) a na zdrojové oblasti, generující návštěvníky. Každá destinace je zároveň zdrojovou oblastí. Neregulovaný cestovní ruch svou nešetrnou formou, nadměrnou intenzitou a tempem spotřebovává neobnovitelné a často jedinečné zdroje. Tento projev působení cestovního ruchu je označován jako „efekt turistické pasti“. Jde o situace, kdy díky „existenci tržních externalit nepracují autoregulační mechanismy tržního systému tak, jak by měly. Problém

je v tom, že v případě cestovního ruchu představují tyto externality často klíčové zdroje destinace“ (Pásková 2008).

Managementem cestovního ruchu se zabývá politika cestovního ruchu, což je silné ekonomické odvětví. Přestože má dopady na životní prostředí, je cestovní ruch významný faktor regionálního rozvoje, neboť je ekonomicky fixován na místo (region) svého vzniku (destinaci cestovního ruchu) a podporuje tak stabilitu regionálních a místních ekonomik. Navíc je tvůrcem pracovních míst a stimulatorem investic. Cestovní ruch zasahuje do mnoha hospodářských odvětví. Politika cestovního ruchu jako součást hospodářské politiky představuje záměrnou a systematickou činnost směřující k obecně definovanému cíli zvyšování blahobytu země a lidí naplňováním dílčích cílů (Wokoun a kol. 2008). I když je politika cestovního ruchu součástí hospodářské politiky, nespádají její cíle jen do oblasti ekonomické, ale i společenské a ekologické. V posledních letech tak posiluje význam cestovního ruchu v regionální politice. Jak uvádí Wokoun a kol. (2008) cíle státní politiky cestovního ruchu vychází z cílů Strategie regionálního rozvoje, z priorit Národního rozvojového plánu a ze sektorového operačního programu a z navazujících vládních a mezinárodních dokumentů ochrany životního prostředí při rozvoji udržitelného cestovního ruchu. Nositeli politiky cestovního ruchu tak mohou být veřejnoprávní instituce jako stát, regiony, obce a úřady, dále soukromoprávní instituce jako zájmová sdružení, podnikatelé, profesní svazy, ale i dobrovolné zájmové skupiny a akční sdružení. S ohledem na cíle existuje i politika cestovního ruchu na různých stupních, jako mezinárodní politika cestovního ruchu (např. OECD, WTO, EK EU), politika národní a regionální (Wokoun a kol 2008).

Regionální rozvoj není synonymum rozvoje ekonomického, ale zahrnuje koncepci trvale udržitelného rozvoje a jeho tři složky: ekonomickou, sociální a environmentální. „Právě optimalizací vazeb mezi cíly hospodářské a environmentální politiky lze zabezpečit na základě aplikace principu integrace environmentální politiky do sektorových politik, jehož praktická realizace vyžaduje spolupráci na všech hierarchických úrovních veřejné správy. Jedním z účinných nástrojů je posuzování vlivů strategií a koncepcí na životní prostředí prostřednictvím SEA. Posuzování vychází ze Státní politiky životního prostředí České republiky a koresponduje s šestým Akčním programem ES pro životní prostředí a se Strategií životního prostředí OECD pro I. dekádu 21. století. Státní politika životního prostředí má čtyři prioritní oblasti: ochrana přírody, udržitelné využívání zdrojů a nakládání s odpady, životní prostředí a kvalita života, ochrana klimatu“ (Wokoun a kol 2008).

Strategické regionální plánování má jakožto hlavní dokument strategický regionální plán, s řadou rozvojových dokumentů, které v České republice vznikají na úrovni obcí, měst, mikroregionu a jiných dobrovolných sdružení obcí a měst, krajů. V praxi se ujal mnoho názvů jako regionální rozvojové koncepce, strategie regionálního rozvoje, programy hospodářského a sociálního rozvoje a další. Strategické plánování vychází v České republice ze zákona o obcích č. 128/2000 Sb., o krajích 129/2000 Sb. a o podpoře regionálního rozvoje č. 248/2000 Sb. Strategické plány vznikají (na rozdíl od územních plánů daných ze zákona) na základě dobrovolné spolupráce aktérů regionálního rozvoje a úspěšnost jejich realizace závisí do značné míry na identifikaci aktérů s těmito strategiemi (Wokoun a kol. 2008).

Regionální politika je soubor ekonomických, sociálních a ekologických politik, pomocí nichž se státy snaží dosáhnout národních cílů, jakými jsou ekonomický růst, trvale udržitelný rozvoj, kvalitní životní prostředí, sociální a politická stabilita, rovnost šancí obyvatel atp.“ (Wokoun a kol. 2008: 23). Hlavní schválený dokument Evropské unie v regionální politice je Evropská charta regionálního plánování z roku 1983 (neboli Charta územního plánování) s cíly: socioekonomický rozvoj regionů, zlepšování životních podmínek, zodpovědné zacházení s přírodními zdroji a ochrana životního prostředí. Na tuto Chartu navazuje usnesení Evropského parlamentu z roku 1990.

1.3 Jezdectví a jezdecká turistika v České republice

Jak je uvedeno v předchozích kapitolách, jezdecká turistika je odvětví jezdeckého sportu, které se stále více rozšiřuje a patří k tzv. měkké turistice (Hollý 2003). Ovšem nebylo tomu tak vždy, kuň se z historického pohledu nikdy nevyužíval rekreačně v dnešním slova smyslu jakožto nabídka volnočasové aktivity pro širokou populaci nebo dokonce hipoterapii. Ačkoli během dvacátého století značně posílila jeho role v oblasti jezdeckých sportovních disciplín, jeho využití bylo historicky převážně účelové, pracovní nebo válečné, případně reprezentační či rekreační pouze pro šlechtu a církevní hodnostáře, jak se zmiňují dále v textu. Jak se tedy vyvíjela úloha koně v historickém sledu na území Českých zemí a později Československé republiky a jaká je jeho role dnes v České republice, objasňují následující kapitoly.

1.3.1 Historie jezdeckví a jezdecké turistiky

O soužití člověka a koně, resp. o prvních zmínkách o chovu koní na našem území se zmiňuje Dušek (1992), který uvádí, že první zmínky máme již od 6. století, kdy byla země osídlena Slovy. Uvádí, že v této době ještě nebyli koně využíváni v boji, protože se ještě válčilo pěšmo. Zejména u východních Slovanů, kteří vedli kočovný život, se choval kůň ve stádech kvůli masu, mléku, obětím a kumysu (zkvašenému kobylímu mléku). Význam koně pro člověka vzrostl až v průběhu 7. a 8. století, době hradištní, a to hlavně díky tomu, že byl využíván jako dopravné a tažné zvíře.

Dušek dále uvádí, že chov koní se postupně rozšiřoval a v 9. století se koně hojně vyváželi. Ve feudalismu pak byly vytvořeny pro chov koní nové podmínky, které se měnily v závislosti na společenském, hospodářském a politickém vývoji. Kůň byl po celý středověk nezbytný pro životní styl feudálního panstva a byl využíván hlavně pro potřeby válek, turnajů, ceremonií, ale i k práci a dopravě. Ve válečném tažení měla síla koně velký význam, byla údernější a mnohdy využití koní mohlo rozhodnout o výsledku bitev. Turnaje byly prostředkem pro zvyšování výkonnosti a udržování pohotovosti rytířských jízd, které se staly na dlouhá staletí rozhodující složkou vojsk. Turnaje byly pořádány v celé Evropě, zejména v německých státech, Francii, Itálii a Španělsku. V našich zemích zavedl turnaje v plném rozsahu podle německého vzoru král Václav I. Pro ceremoniální potřeby byl vyžadován kůň přiměřeně ušlechtilého plemene, který reprezentoval svého pána. Naopak do zemědělství byla potřeba tažní koně, kteří mohli v případě potřeby sloužit i pro jízdu. Užitekotyp koně byl motivován využitím v lovu. Cenová relace mezi koni lehkými (jezdeckými) a těžkými (tažnými) byla 1:8.

Pro chov koní dále uvádí Dušek, byly zakládány početné hřebčiny poblíž hradních sídel. Chovem koní se tak zabývaly i kláštery, jejichž motivace byla zejména obranyschopnost sídla, doprava a pomoc v zemědělství, neboť kláštery obdělávaly rozsáhlé plochy zemědělské půdy.

V novověku došlo k rozvoji palných zbraní, což výrazně změnilo techniku válek i strukturu vojsk. Rytířská jízda pozbyla na významu a požadavky na výkonnost koní se zvyšovaly. Jezdecké umění se stávalo v tehdejší vládnoucí třídě nutností. Vznikaly samostatné jezdecké školy, které se staly základem i současného jezdeckví. Zajímavou poznámkou je skutečnost, že koně byli využíváni i v poštovníctví například na pravidelném spoji Vídeň-Brusel, který byl zaveden v 16. století.

V 18. století, jak uvádí Dušek, se začala měnit struktura plemen koní, podle požadavků plynoucích z průmyslových manufaktur. K rozšíření chovu koní přispívaly požadavky vojenské správy (dělostřelectvo, zásobování, lehká jízda) a využití koní k tažným účelům v dopravě, průmyslu, přístavech a dolech.

K podpoře chovu koní nařídil císař Karel VI. v roce 1736 opatření, která by zlepšila neutěšenou situaci zapříčiněnou dlouhými válkami a zajišťováním koní pro vojsko. Zakázal vývoz koní a nařídil věnovat větší péči rozvoji chovu. O zvyšování stavu koní pečovala i Marie Terezie.

V první světové válce se význam koní snížil na minimum, bylo využito 1,5 milionu koní, ze kterých bylo 60% usmrceno. Poslední jezdecká bitva byla v první světové válce svedena v roce 1915 (Dušek 1992).

Ve druhé polovině 20. století s rozvojem techniky koně postupně ztráceli na významu vojenském a dopravním a jejich uplatnění se přesunulo do oblastí spíše kulturní, sportovní a rekreační. Rychlost změny byla závislá na ekonomické vyspělosti jednotlivých států, jejíž odlišná úroveň se odrážel i ve změnách stavu chovaných koní. Ve většině evropských zemí došlo ke stabilizaci stavu koní již počátkem 60. let minulého století, v Čechách až od 80. let.

K dalšímu poklesu počtů docházelo po roce 1989 současně s prodejem nejlepšího plemenného potenciálu do zahraničí, privatizací a s následnou likvidací hřebčínů. Většina koní byla přesunuta z vlastnictví společného do vlastnictví soukromého.

V roce 1995 bylo v České republice evidováno cca 18 000 koní a v roce 2001 byly stavy cca 21 000 koní. V současné době je u nás nejstarším chovným plemenem koně staročeský kladrubský kůň. Je to jedno ze světově významných plemen koní, založených v roce 1579. Je chován v hřebčíně v Kladrubech. Původním účelem plemenitby bylo pokrytí potřeb císařského dvora. Na konci 20. století bylo toto plemeno vyhlášeno národní kulturní památkou (Dušek 1992).

1.3.2 Historie jezdeckého sportu

Jak uvádí Mahler (1995) ve své publikaci, tak počty koní ve světě díky své renesanci využití stoupají. V Německu je obliba jezdeckví hned na druhém místě ze všech sportů a v USA je podle Mahlera z roku 1995 registrováno 3,5 milionů chovatelů z nichž 80% koní je určeno k rekreačním účelům. Jak dále Mahler uvádí, kůň pomáhá člověku udržovat tělesnou kondici, tvaruje charakter i psychiku. Člověk si pěstuje pílí, pohotovost a

vytrvalost. Mladí lidé při práci s koněm získávají postřeh, pocit odpovědnosti nehledě na dobrý vztah ke zvířeti a přírodě vůbec. Jízda v otevřené krajině je sama o sobě zkouškou odpovědnosti, neboť kromě své bezpečnosti musí odpovídat i za bezpečnost koně při respektování dopravních předpisů, ohleduplnosti vůči chodcům, cyklistům a dalším uživatelům krajiny.

Dušek uvádí, že v dobách, kdy kůň sloužil člověku v dopravě, armádě a práci, byl využíván k různým soutěžím. Cílem těchto soutěží bylo předvedení majetku, později chovatelského nebo jezdeckého umění. V 16. a 17. století vznikly slavné jezdecké školy zejména v Itálii a Francii. Výcvikové systémy byly nově propracovávány a daly tak vznik dalšímu vývoji jezdeckého umění, které v té době bylo stále výsadou šlechty a mělo významnou společenskou funkci. Jezdecké disciplíny se poprvé objevily na olympijských hrách ve Stockholmu roku 1912 (Dušek 1992).

Podle Duška jsou u nás počátky civilního jezdeckého sportu spojeny se Sokolem. V roce 1891 byl založen Jezdecký odbor Pražského Sokola. Jezdecký sport prošel po první a druhé světové válce četnými reorganizacemi až byl začleněn do Československého svazu tělesné výchovy. Tuto skutečnost můžeme nazvat počátkem období jejich kvalitativního rozvoje. Mnohé ze závodů, které vznikly v tomto období, existují dodnes. Nejrozšířenější disciplínou u nás i ve světě je parkúrové skákání, kdy jezdec i kůň překonávají rozmanité umělé překážky v předepsaném pořadí ve vymezeném prostoru neboli kolbišti. Při drezurních soutěžích zase předvádí jezdec s koněm předepsané cviky na drezurním obdélníku, aby kůň předvedl své schopnosti. A nejnáročnější jezdeckou soutěží je soutěž všestranné způsobilosti, která byla odvozena od vojenských terénních jízd. Dostihy v současném pojetí pak můžeme datovat od 17. a zejména 18. století, kdy v Anglii vznikají stálá závodiště s vyznačenými vzdálenostmi. Na českém území pak první dostihy datujeme do 30. let 19. století.

S rozvojem jezdeckého sportu vzniká mnoho dalších disciplín, na britských ostrovech se též pořádají honební jízdy a lovy, které jsou nejstarším jezdeckým sportem. U nás se konají dodnes tzv. Hubertovy jízdy na podzim kolem svátku sv. Huberta, které se symbolicky lovu podobají (Dušek 1992)

1.3.3 Současné využití koní ke sportu a rekreaci v České republice

Jízda na koni jakou součástí využívání volného času spadá do dvou hlavních kategorií. Mnoho lidí jezdí částečně pro potěšení, aniž by uvažovali o své účasti na

jezdeckých disciplínách a soutěžích. Do druhé kategorie patří činnosti organizované podle odvětví jezdeckého sportu. Kromě jezdeckých soutěží a dostihů se začala vyčleňovat nová sportovně-rekreační odvětví, jakou jsou například jízdni hry či turistika na koních, jízdy na dlouhé tratě, ale v souvislosti s turistikou na koni i westernové ježdění.

Podle Duška (1992) spočívá budoucnost koní především v rekreačně-sportovním využití. V současnosti se jízda na koni stává jedním z nejrozšířenějších rekreačních sportů na světě. Rozvoj turistiky na koni má kořeny hlavně v současném životním stylu, kdy vysoké životní tempo a duševní vypětí klade velké nároky na přizpůsobení lidské psychiky. Z toho důvodu se hledají cesty k psychickému i fyzickému odreagování a k výběru vhodného sportu. Ježdění na koni, ať už rekreační či turistické, splňuje požadavky na sezónní i věkovou neomezenost, pohyb v přírodě, kontakt se zvířetem, možnost překlenout větší vzdálenosti, více vidět apod.

Za zmínku stojí i skutečnost, že v České republice neexistuje žádná zastřešující organizace v souvislosti s jezdeckou turistikou. Existují některá místní sdružení, která se starají o údržbu hipostezek a propagaci jezdeckví nebo se zasazují o vznik hipostezek nových. Nicméně v oblastech, které jsem zkoumala, takové organizace v současnosti nejsou. Naopak významná organizace v oblasti jezdeckého sportu je Česká jezdecká federace.

Hollý (2003) rozděluje mezi základními formami jezdecké turistiky její soutěžní a nesoutěžní formu. Do nesoutěžní formy, která je právě cílem mého výzkumu, řadí *vyjížďky*, což jsou jedno až čtyřhodinové ježdění v terénu, při kterém se překoná vzdálenost 7-30 km a které mají pohybovou, technickou a poznávací složku. Zde bych ráda uvedla, že právě tato nabídka je nejčastější formou jezdecké turistiky, kterou nabízejí stáje a ranče v oblastech, kde jsem prováděla výzkum. Dále Hollý uvádí *výlety a túry*, což je zpravidla celodenní trvání cesty, kdy se překoná vzdálenost 30-70 km a *putování*, což je spojení několika celodenní túr.

Samotný fakt, že jezdec má ve většině případů silný citový vztah ke svému koni, předurčuje, že tento vztah se promítá k přírodě a krajině. Podle Hollého „kůň do naší přírody a krajiny zcela jistě patří a ve správné míře provozované cestování na koni je ekologickou formou turistiky, šetrnou k životnímu prostředí.“ (Hollý 2003)

1.3.4 Jezdecká turistika a ochrana přírody v České republice

Na rozdíl od turistiky či cykloturistiky neexistují pro pohyb jezdců v krajině žádné specificky upravené nebo vyznačené cesty (až na hipostezky, které ale ve volné krajině téměř nejsou). Při nadměrném růstu počtu jezdců na koních a jejich nekoordinovaném pohybu v krajině by mohlo v budoucnu, i když se jedná o ekologickou formu pohybu po krajině, ve stále větší míře docházet k poškozování cest, porostu a jiným potenciálním, nejen ekologickým, škodám. V současné době řeší vztah jezdecké turistiky a pohybu v krajině legislativa a zde je nutné rozlišovat z pohledu ochrany přírody, pohyb v chráněných územích a ve volné krajině.

V chráněných územích je ze zákona vstup všech osob zakázán mimo značené cesty, což se týká Národních přírodních rezervací, I. zón národních parků nebo v lokalitách citlivých zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů. Nemusí se vždy jednat o hrozbu sešlapu koňskými kopyty, ale může jít třeba i o rušení hnízdících ptáků (Valda a Vítek 2009).

Omezení jízdy na koni je obsaženo v základních ochranných podmínkách, které pro jednotlivé kategorie zvláště chráněných území stanovuje zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Jde právě o zákaz vstupu mimo cesty v národních přírodních rezervacích a v I. zónách národních parků a zákaz hromadných akcí v národních parcích.

Pohyb mimo značené cesty znamená, že jezdec na koni se smí pohybovat všude tam, kam smí vjet i řidič motorového vozidla a navíc také na dalších vyznačených stezkách, resp. hipostezkách. Takže trasy, které jsou značené Klubem českých turistů pro účely turistiky, ještě samy o sobě k průjezdu na koni neopravňují. Hromadnost akcí není nikde přesně stanovena. Pro pěší turisty se za nepsané pravidlo bere hranice třiceti účastníků (Valda a Vítek 2009). Kromě těchto zákonných omezení platí ve zvláště chráněném území také bližší ochranné podmínky, které jsou uvedeny přímo ve vyhlášovacím předpise daného území.

Pokud se jezdec hodlá pohybovat po některých trasách opakovaně, je vhodné se předem domluvit s místně příslušným orgánem ochrany přírody kvůli možnému výskytu zvláště chráněných druhů. Při rozhodování orgánu ochrany přírody o omezení jízdy na koni není věcí tohoto orgánu zabývat se bezpečností jezdců ani dalších návštěvníků území či dalšími otázkami, které s ochranou přírody a krajiny nesouvisejí. Orgán ochrany přírody však může usměrnit jízdu na koni s ohledem na udržení kvality prožitku ostatních, zejména pěších, návštěvníků území. Z tohoto důvodu je legitimní omezení jízdy na koni

například tam, kde se jezdec na koni dostává do konfliktu s pěším díky nevyhovujícím parametrům cesty (úzká pěšina či blátivý povrch aj.). A tak ideálním řešením těchto střetů zájmů je vyznačení hipostezky tak, aby obě zájmové skupiny byly uspokojeny, aniž by byla omezována či ohrožována příroda.

Existence chráněných území a někdy i samotná ochrana přírody jsou popisovány jako možná překážka vzniku hipostezek, aniž by se toto tvrzení opíralo o nějaké racionální zdůvodnění (Valda a Vítek 2009). Přitom právě ochrana přírody byla aktivně zapojena v roce 2002 do prvních pokusů o zřízení jednotné sítě hipostezek, se kterými přišlo sdružení Jezdecké stezky. Omezení spíše vyplývají ze zákona o ochraně přírody a krajiny a i dosavadní přístup orgánů ochrany přírody potvrzují, že problémy, se kterými se hipostezky potýkají, s ochranou přírody nesouvisejí. Hipostezky nadto mají pozitivní přínos pro jezdce, zaručují bezpečný průjezd krajinou, jsou zvoleny tak, aby koně překonávali co nejméně překážek a aby se vyhnuli automobilovým komunikacím. Jsou bezpečnostním opatřením svého druhu. Za zmínku zde stojí uvést skutečnost, že podle Mgr. Makvarta z Klubu Českých turistů v České republice existuje „v současné době asi 3 500 km“ hipostezek (Markvart). Stezky mají své hierarchické rozdělení, protože netvoří jen síť lokální, ale bývají propojeny jednotlivé kraje a pro delší putování na koňském hřbetu existují i stezky vedoucí mezi jednotlivými státy. Hierarchické uspořádání hipostezek podle Hollého (2003) je následující:

Páteřní síť tvoří hlavní cesty přes celou zemi či území kraje. Tyto stezky mají nadnárodní význam a na hraničních bodech navazují na již vybudovaná nebo předpokládaná pokračování v jiných regionech a zemích. Jsou vhodné pro jezdeckou turistiku formou putování na koni, kdy je jezdec několik dní v terénu a turistická infrastruktura mu zajistí ubytování, stravu a vše co potřebuje pro sebe i svého koně. Délka těchto tras je ve stovkách kilometrů a je složena z jednotlivých úseků o délce 30-70 km, které jsou odděleny koňskými stanicemi.

Regionální cesty, jsou jezdecké stezky spojující jednotlivé páteční stezky s lokálními centry hipoturistiky nebo propojující jednotlivé linie páteřní sítě. Mají strategický regionální význam, doplňují turistické možnosti a dotvářejí význam oblasti pro rekreační využití. Jejich délka je v desítkách kilometrů.

Lokální cesty a okruhy, jsou dvojího druhu. Jednak jsou to okružní cesty v okolí jezdeckých center a ty jsou největším přínosem pro místní poskytovatele jezdeckých služeb, často slouží pro pravidelnou sportovní jízdu, čemuž odpovídá četnost a frekvence využití. A jednak jsou to motivační trasy za určitým cílem (historickými nebo kulturními

památkami, přírodními skvosty), které mohou být odbočkou z trasy páteřní nebo regionální. Jejich význam je spíše rekreační či dokonce komerční. Délka bývá od několika kilometrů k desítkám kilometrů. Mají lokální význam a zájem na jejich vybudování a údržbě je tedy mezi obcemi či regionálními institucemi a jezdeckými kluby (Hollý 2003).

Mezi diskutabilní pravidla, která nepramení z potřeb ochrany přírody, patří například zákaz vjezdu na pole a louky (nesmí ale docházet k vyjíždění nových stezek a jízda je zde ze zákona možná jen v době, kdy jsou louky sklizeny resp. kdykoli kdy není zaseto), povinnost sebrat a s sebou odvézt koňský trus, zákaz vedení hipostezek po cestách s nezpevněným povrchem atd.

Ve volné krajině je důležité při zřizování hipostezek neopominout žádnou ze zainteresovaných stran. Protože zde existuje potenciální možnost střetu se zájmy ochrany přírody. Orgán ochrany přírody by tak měl být jedním z prvních aktérů, který může posoudit, zda má projekt nějaká rizika. Na rozdíl od značení turistických cest pro pěší hraje v tomto případě klíčovou roli vlastník dotčených pozemků, neboť například z ustanovení zákona o lesích plyne, že pohyb jezdců na koních je možný pouze po cestách nebo značených trasách a vlastník může vstup do svého lesa ještě dále omezit (Valda a Vítek 2009).

Významným zákonem, který omezuje pohyb jezdců zejména ve volné krajině, je 289/1995 Sb., zákon o lesích. Tím je upraven pohyb lidí v lese a to zejména § 19 a § 20. Rekreační jezdci jsou povinni při jízdě v lese tento zákon dodržovat, i když jeho porušování je častým jevem a mnohdy si jezdci ani nejsou vědomi, že k porušení zákona dochází.

Paragraf 19, odst. 1: „Každý má právo vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí, sbírat tam pro vlastní potřebu lesní plody a suchou na zemi ležící klest. Přitom je povinen les nepoškozovat, nenarušovat lesní prostředí a dbát pokynů vlastníka, popřípadě nájemce lesa či jeho zaměstnanců.“

Paragraf 11, odst. 1: „Každý si musí počínat tak, aby nedocházelo k ohrožování nebo poškozování lesů, jakož i objektů a zařízení sloužících hospodaření v lese.“

Paragraf 20, odst. 1: „V lesích je zakázáno (...) rušit klid a ticho.“ A dále „V lesích je zakázáno (...) mimo lesní cesty a vyznačené trasy jezdit na kole, koni, na lyžích nebo saních.“

Od roku 2002 definuje pojem „lesní cesta“ vyhláška č.433/2001 Sb., kterou se stanoví podle paragrafu 2, odst. 1 technické požadavky pro stavby pro plnění funkcí lesa:

Lesní cestou se rozumí „účelová komunikace, která je součástí lesní dopravní sítě, určena k odvozu dříví, dopravě osob a materiálu pouze v zájmu vlastníka lesa a pro průjezd speciálních vozidel. Umožňuje bezpečný celoroční nebo sezónní provoz.“ Účelová komunikace pak je „pozemní komunikací, která slouží ke spojení jednotlivých nemovitostí pro potřeby vlastníků těchto nemovitostí nebo ke spojení těchto nemovitostí s ostatními pozemními komunikacemi nebo k obhospodařování zemědělských a lesních pozemků.“ Z těchto definic vyplývá pro jezdce na koních závěr, že lesní cestou, po níž je jízda na koni povolena, je pouze lesní cesta mající charakter stavby a umožňující průjezd silničních a jiných vozidel, nikoli komunikace typu „zřetelných přibližovacích linií“ a obecně jakákoli komunikace po níž je schopna se pohybovat pouze specializovaná lesní technika a nikoli silniční vozidla. Rozsah práva jízdy po lesních cestách byl tak přijetím výše zmíněné vyhlášky, zúžen.

Významnou váhu má dále 449/2001 Sb., zákon o myslivosti, a to § 9, odst. 1, který nám říká „je zakázáno plašit zvěř jakýmkoli způsobem“ což platí pro jezdce na koních i pro ostatní skupiny. Nicméně z rozhovorů a zkušenosti jezdců vyplývá, že zvěř se koně nebojí a je možné ji ze hřbetu koně pozorovat.

1.3.5 Problémy jezdeckví v České republice

Vzhledem k realizaci hipostezek a průjezdnosti krajiny je třeba zdůraznit, že česká krajina je silně fragmentovaná překážkami přírodního charakteru, jakými jsou vodní toky a plochy, prudké svahy, škály, ale i antropogenního charakteru jako jsou silnice či zástavba. Touto skutečností vznikají riziková místa při křížení tras se silnicemi. Jak uvádí Špičáková (2010) je třeba respektovat i pásma hygienické ochrany vod.

Další problémy se vyskytují při konfrontaci hipoturistiky s majiteli a nájemci pozemků, se zemědělskými a lesními hospodáři a také dalšími druhy rekreatantů. Proto existují pravidla jezdců na hipostezce, která sice nejsou zakotvena zákonnou úpravou a jejich porušení nemá právní postih a jsou tedy záležitostí spíše společenské etiky, ale regulují provoz pro následující tři zájmové potažmo konfliktní úrovně v krajinném prostoru (Špičáková 2009): *životní prostředí* (pravidla pro chování v přírodě, k povrchu stezky, ochrana volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin), *zdraví a bezpečnost* (nutnost koexistence všech účastníků na hipostezce, regulace velikosti skupin jezdců, rychlosti a stylu jízdy) a *ochrana majetku* (zajišťuje provoz na stezce tak, aby nedošlo k ničení soukromého majetku, zanechávání odpadků, znečišťování koňským trusem).

Z těchto důvodů byl zformulován provozní řád, který pohyb jezdců na stezce reguluje a upravuje, ačkoli není domluvena žádná oficiální jednotící verze pravidel (Špičáková 2009).

1.4 Vyvození okruhů otázek pro rozhovory

Jakožto studentku oboru sociální ekologie mě zajímalo jakým způsobem propojit jezdeckou turistiku s konceptem trvale udržitelného rozvoje. V teoretické části diplomové práce jsem se pokusila určit charakteristiky, které by měla jezdecká turistika naplňovat vzhledem ke znakům, kterými je definována šetrná turistika.

Výsledkem byly okruhy otázek, které jsem použila do polostrukturovaného rozhovoru. Jak se v teoretické části ukázalo, největší negativní dopady má cestovní ruch v oblasti environmentální a sociálně-kulturní. Proto by jezdecká turistika měla prakticky splňovat zejména tyto dva aspekty trvale udržitelného rozvoje. V rámci těchto dvou oblastí jsem tedy vytvořila následující okruhy otázek:

Sociálně-kulturní oblast

-jezdecká turistika se jako forma rekreace rozšiřuje a začíná být dostupná a oblíbená. Jak tuto aktivitu vnímáte z vaší profesní pozice?

-Setkáváte se v této oblasti s problémy?

-Spolupracujete v rámci této aktivity s ostatními zúčastněnými aktéry, resp. komunikujete mezi sebou a řešíte společně problémy?

-Znáte legislativu, která s jezdeckou turistikou a jezdeckým v krajině souvisí? Dodržujete ji vědomě a jste s ní spokojen/a?

-Myslíte si, že je zde dostatek prostoru na ježdění, tras nebo naopak jsou velká omezení?

Environmentální oblast

-Co si myslíte o provozování jezdecké turistiky z hlediska ochrany přírody v národním parku, popř. ve volné krajině?

-Jak moc je pro vás důležitá okolní krajina (malebnost, atraktivita, cíle)?

-Jaký by měl podle vás být ideální vzhled trasy, její délka, počet tras?

-Setkal jste se někdy s pro přírodu negativními důsledky ježdění v krajině v podobě?

-Jsou v okolí hipostezky? Využíváte je? Jak je hodnotíte?

-Myslíte si, že mohou být hipotézky prevencí negativních dopadů na přírodu nebo prevencí konfliktů?

Metodologie

2 Zvolené metody realizace a analýzy výzkumu

2.1 Výzkumná strategie

Vzhledem k tématu své diplomové práce, kdy mým záměrem bylo zjistit do jaké míry odpovídá provozování jezdecké turistiky charakteristikám turistiky šetrné, jaké má jezdecká turistika v daných oblastech podmínky a jak je organizována, zvolila jsem jako svou strategii kvalitativní výzkum.

Na rozdíl od výzkumu kvantitativního se zaměřuje na „procesy v menších sociálních jednotkách“ (Hendl 2005: 58), jde více do hloubky a podstaty zkoumaného jevu (Strauss, Corbine 1999) již proto, že „používá různé formy rozhovorů a kvalitativního pozorování, jejichž cílem je získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa“ (Hendl 2005: 63). Osobní přístup a setkání tváří v tvář s jednotlivými jedinci vybraného vzorku populace na daném území mi tak umožnil nahlédnout do názorů, zkušeností a myslí aktérů, kteří hrají ve zodpovězení mých výzkumných otázek klíčovou roli. „Kvalitativní přístup je (...) přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky.“ (Mioviský 2006: 18)

2.2 Technika sběru dat

Jako nejvhodnější techniku sběru dat jsem zvolila metodu polostrukturovaných rozhovorů. Takové rozhovory se vyznačují „definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací“ (Hendl 2005: 164). Jádro rozhovoru zůstává neměnné (Mioviský 2006: 159-61) a postupně se na něj nabaluje množství různých doplňujících témat a otázek, které se tazateli jeví jako smysluplné nebo rozšiřující. Pro polostrukturované rozhovory jsem měla předem připravené okruhy k dotazování a v závislosti na profesi a zájmu respondenta a podle toho, jak se rozhovor vyvíjel, jsem se doptávala. Některé otázky se časem konkretizovaly či pozměňovaly podle toho, jaké jsem získávala informace a vyhodnocovala je. Tento postup je v souladu s analytickým postupem metody zakotvené teorie.

Při získávání souhlasu potenciálních respondentů jsem se řídila etickými zásadami výzkumníka při vedení rozhovorů (Mioviský 2006: 164). Budoucí respondenty jsem

kontaktovala telefonicky nebo emailem a získávala tzv. informovaný souhlas, což znamená, že osoba se zúčastní výzkumu, jen pokud s tím souhlasí, předem je informována o průběhu a okolnostech výzkumu, jeho účelu i svobodě odmítnutí. Dotazovaní byli zároveň poučeni o respektu v otázce soukromí. Pro zveřejnění jmen a údajů o profesi a dosaženém vzdělání a pro zpracování rozhovorů jsem získala od každého zúčastněného autorizaci, poté, co jsem každému mailem poslala přepsaný rozhovor ke kontrole a odsouhlasení.

Počet dotazovaných jedinců byl v mém případě omezen jejich profesionálním zaměřením, protože jsem vybírala respondenty jen z řad odborníků různých profesí, kteří, podle mého názoru, měli k mému zkoumanému tématu co říci, měli o něm informace a hlavně mi mohli sdělit své odborné stanovisko. Tito respondenti tak tvořili jakousi neformální sociální síť vazeb „mezi lokálními případně i regionálními aktéry a to ze soukromého, veřejného i neziskového sektoru“ (Vajdová a kol. 2010: 282). Proto jsem se při uvažování o metodě výběru respondentů po prostudování relevantní odborné literatury rozhodla pro použití postupného určení výběrové struktury, kdy tento teoreticky zaměřený výběr navrhli Glaser a Strauss, kdy „výzkumník svá data zároveň shromažďuje, kóduje a analyzuje a přitom se rozhoduje, která další data jsou zapotřebí a kde se dají získat. Sběr dat je řízen vznikající teorií“ (Glaser a Strauss 1967: 45). V rámci teoreticky zaměřeného výběru jsem volila metodu získávání respondentů pomocí tzv. metody záměrného výběru. Cíleně jsem vyhledávala účastníky podle jejich vlastností, kdy „kritériem výběru je právě jejich vlastnost, její projev, nebo stav, např. příslušnost k určité sociální nebo jiné skupině.“ (Miovský 2006: 135).

Nahrané rozhovory jsem převedla do textové podoby pomocí doslovné transkripce (Hendl 2005: 208), což je časově náročný proces, který ale umožňuje podrobnou analýzu, poté, protože jsem se soustředila na obsahově-tematickou rovinu (Hendl 2005: 208) jsem je upravila stylisticky.

2.3 Analýza dat

Pro analýzu získaných výsledků z rozhovorů jsem použila postupy metody zakotvené teorie, tzv. Grounded theory. Je to přístup vyvinutý společně sociology Anselmem Straussem z University of Chicago a Barneyem Glaserem z Columbia University a použitý poprvé v jejich společné publikaci vydané roku 1967, která má název *The Discovery of Grounded Theory*. „Kvalitativní výzkum měl v sociologii do té doby slabý základ. Ještě v polovině šedesátých let kvalitativní výzkum ustupoval před

sofistikovanými metodami kvantitativního výzkumu, které byly v USA dominantní. Kvantitativní metodologové ovládali oddělení, vydavatelé časopisů i grantové agentury.“ (Charmaz 2006: 5).

Autoři byli ovlivněni interakcionistickými (tzn. symbolický interakcionismus) a pragmatickými pracemi, zejména Robertem E. Parkem, W.I.Thomasem, Hohnem Deweyem, G.H.Meadem aj, což obohatilo zakotvenou teorii o následující myšlenky: „pokud chceme vědět, o co jde, je nutné vyrazit do terénu; teorie zakotvená v realitě je pro rozvoj disciplíny velmi důležitá; zkušenost a zážitky se neustále vyvíjejí; lidé aktivně utvářejí svět, v němž žijí; je nutné zdůrazňovat změnu a průběh, proměnlivost a složitost života; mezi podmínkami, smyslem a jednáním existují vzájemné vztahy.“ (Strauss, Corbine 1999: 16).

Symbolický interakcionismus říká, že chování člověka „není tvořeno vnějšími vlivy, ale spíše subjektivními významy, které lidé přiřkládají objektům, osobám a interakcím v určité situaci“ (Hendl 2005: 84).

Je nutné podotknout, že jsem při výzkumu postupovala podle metody zakotvené teorie Straussova novějšího přístupu (Corbin, Strauss 1999). U mnoha výzkumných zpráv se totiž stává, že ač badatelé postupovali podle zakotvené teorie, nějakým způsobem ji modifikovali nebo se drželi jen některých zásad. V této souvislosti se pak mluví o tzv. „erozi zakotvené teorie“.

Zakotvená teorie je tedy „induktivně odvozená teorie ze zkoumání jevu, který reprezentuje. Je to vědecká metoda, jejíž postupy jsou navrženy tak, že pokud jsou dodržovány, zcela splňují všechny požadavky kladené na kvalitní vědu jako je validita, soulad mezi teorií a pozorováním, možnost zobecnění, reprodukovatelnost, přesnost, kritičnost, ověřitelnost“ (Strauss, Corbine 1999: 17). „Nezačíná se teorií, kterou bychom následně ověřovali, ale začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné. Cílem metody je vytvoření teorie, která věrně odpovídá zkoumané oblasti a vysvětluje ji“ (Strauss, Corbine 1999: 14).

„Analytická práce směřuje k identifikaci ústřední kategorie zkoumaného materiálu, která je centrem hierarchické sítě kategorií. Identifikace se děje v několika vzájemně se prolínajících fázích, kdy se celý analyzovaný materiál opakovaně zpracovává. Tento proces se nazývá teoretické kódování. Návrh teorie pak zahrnuje formulaci kategorií a vztahů mezi nimi“ (Hendl 2005: 245).

Podle Marvastiho vytvářejí výzkumníci používající metodu zakotvené teorie „dva druhy teorií: věcné a formální. Věcné teorie vysvětlují určitý aspekt společenského života,

zatímco formální teorie jsou na mnohem abstraktnější úrovni a zobecňují tak teorie věčné“ (Marvasti 2004: 85).

Do procesu analýzy dat, jsem zahrнула i metodu analýzy dokumentů, které se mého tématu týkají, které jsou převážně legislativního charakteru a zmiňuji je ve své teoretické části. Pokusila jsem se zajistit si tím lepší možnost valorizace výsledků. Použití různých metod výzkumu neboli různých datových zdrojů je nazýváno datovou triangulací (Hendl 2005: 149).

3 Průběh výzkumu

3.1 Realizace výzkumu a představení respondentů

Výzkum jsem prováděla v národním parku České Švýcarsko a v pražské aglomeraci od 15. srpna 2011 do 30. listopadu 2011. Kontakty na respondenty jsem vyhledávala na internetu.¹ Respondenty jsem získávala také přes doporučení těch, se kterými jsem rozhovor provedla. To se mi stalo jen jednou v národním parku České Švýcarsko. Samotná realizace výzkumu se neobešla bez problematických situací, jako bylo odmítnutí rozhovorů na poslední chvíli nebo nedostavení se v daný den na smluvené místo bez předem daného avíza či nezvedání telefonu a nereagování na email.

Průměrný čas rozhovorů byl velmi individuální a závisel na konkrétní situaci, povaze respondenta, jeho vzhledu do problematiky či ochotě odpovídat. Rozsah se tedy pohyboval od dvacetiminutového rozhovoru po hodinu a čtvrt. V úvodu jsem dotazovaným vysvětlila, čemu se věnuji, cíl práce a zeptala se, zda souhlasí s nahráváním na diktafon. Ze všech zúčastněných nesouhlasil s nahráváním pouze jeden, dělala jsem si proto poznámky.

Rozhovory probíhaly vždy v místě, kde dotyčný pracovně působí a jeden rozhovor pracovníka Správy národního parku proběhl mailem, neboť dotyčný si to tak přál s tím, že je příliš zaměstnán a že to pro něj bude mailem schůdnější, protože na osobní rozmluvu nemá čas. Poměrně komplikovaná byla koordinace rozhovorů v oblasti Českého Švýcarska v souvislosti s dojížděním a finančními možnostmi.

Respondenti, které jsem oslovila a se kterými jsem rozhovor uskutečnila, byli často příjemní a ochotní, domluvila jsem se s nimi posléze na možnosti pozdějšího doptávání a upřesnění informací a opětovném kontaktu.

---

¹ například na webových stránkách Správy Národního parku České Švýcarsko a pak je emailem nebo telefonicky kontaktovala, vysvětlila jim situaci, a pokud souhlasili, domluvila rozhovor.

V projektu své diplomové práce jsem měla stanovený počet kolem 18 dotazovaných, devět z každé zkoumané oblasti. Jejich zaměření bylo stanoveno následovně:

Provozovatel hipoturistiky

Uživatel hipoturistiky

Ochránce životního prostředí

Turistické centrum

Lokální veřejná správa

Klub českých turistů-místní organizace

Správa (NP, CHKO, Lesů,..)

A další podle místních podmínek (vlastníci pozemků, zemědělci, neziskové organizace,..)

Reálně jsem uskutečnila patnáct rozhovorů, v praxi se totiž ukázalo, že některé funkce v určité oblasti nepůsobí a nebo bylo problematické je k rozhovoru přesvědčit, což se týká zejména majitelů pozemků v oblasti pražské aglomerace.

Výběr respondentů a výzkum jsem ukončila ve chvíli, kdy jsem měla pocit naplnění informací, tedy kdy došlo k tzv. teoretické saturaci. Je to „stav, kdy jsme přesvědčeni o tom, že „další získávaná data již přinášejí pouze opakování toho, co jsme již zjistili. Dosažení saturace znamená, že výsledek analýzy má potřebnou vnitřní i vnější konzistenci a dosáhli jsme stanovených cílů“ (Miovský 2006: 129). Představení respondentů a charakteristiky zobrazují následující tabulky, respondenti jsou řazeni chronologicky podle data uskutečnění rozhovoru:

Tab.č.1: Respondenti národního parku České Švýcarsko

Jméno	Oblast působení/práce	Funkce
Jana Vanžurová	Rybniště u Krásné Lípy	Provozovatelka stáje
Kateřina Nováková	Chřibská a Ludvíkovice	Provozovatelka stáje, OSVČ ošetřovatelka koní
RNDr.Eva Jelínková	Praha	Vědecká tajemnice Čes.nár.komitétu programu UNESCO
Bc.Michaela Andělová Dis.	Krásná Lípa	Manažerka vzdělávání Odd. Konf.centra o.p.s České Švýcarsko
Romana Sedláčková, MBA	Rumburk	Ředitelka NNO Regiocentrum, o.p.s. , Koordinátorka jezdecké turistiky Ústeckého kraje
Václav Nič	Správa NP ČŠ	Stráž NP ČŠ, značení KČT
Ing Handrij Hartl	Správa NP ČŠ	Náměstek ředitele Správy NP ČŠ
Ing Jan Drozd	Správa NP ČŠ a Doubice	Ředitel odboru péče o ekosystémy, zastupitel obce Doubice

Zdroj: vlastní výzkum, 2011

Tab.č.2: Respondenti pražské aglomerace

Jméno	Oblast působení/práce	Funkce
Romana Schlogerová	Trnová u Jíloviště	OSVČ chovatelka hosp.zv.
Mgr. Lucie Kaiserová	Praha	Vedoucí odd.řízení rozvoje kraje, Odbor regionálního rozvoje
Bc. Tomáš Nolč	Lhotka u Zadní Třebáně	Provozovatel stáje, OSVČ
Václav Poláček alias „Bočan“	Praha	Koordinátor jezdecké turistiky Středočeského kraje, soukromý podnikatel
Mgr.Karel Markvart	Praha	Předseda rady značení Klubu českých turistů
Ing Jitka Holcmanová	Středokluky	Starostka obce Středokluky
Ondřej Lukáš	Velké Přílepy	Vrátný a jiné příležitostné práce

Zdroj: vlastní výzkum, 2011

3.2 Představení území

3.2.1 Národní park České Švýcarsko

Zdroj: Archiv Správy národního parku České švýcarsko

http://www.npcs.cz/sites/default/files/user_files/FTP_NO/Norske_fondy/2010_Akt_4.pdf

Národní park České švýcarsko se rozkládá na ploše 79 km². Svým geografickým umístěním v okrese Děčín Ústeckého kraje na severu České republiky je od Prahy vzdálen zhruba 110-120 km. Je docela dobře dostupný vlakem, zejména ale autobusem a autem. Nejbližšími a také vstupními městy a obcemi jsou Hřensko, Chřibská, Jetřichovice, Doubice, Krásná Lípa a Brtníky. Národní park byl založen 1. ledna 2000 zákonem 161/1999 Sb., kterým se vyhláší Národní park České Švýcarsko, to znamená, že je chráněným územím, které podléhá svému Návštěvnímu řádu resp. zákonu č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, a dále vyhláškou MŽP č. 118/2002 Sb., o vymezení zón ochrany přírody Národního parku České Švýcarsko.

Geomorfologicky patří park do Děčínské vrchoviny, charakteristické je množství pískovcových skalních měst, strmé útesy rozdělené hlubokými roklemi a hluboce zaříznutý skalnatý kaňon Labe. Většina území je souvisle pokryta hlubokými lesy, které si na nedostupných místech uchovaly charakter pralesa. Ke specifickým patří díky pískovcovým útvarům množství vyhlídek a tras obcházejících rokle a skály.

Počátky turistického využití území spadají již do 19. století. V parku je možné provozovat klasickou turistiku, cyklistiku, dokonce vodáctví v Tiché soutěsce na říčce Kamenice, které se ovšem blíží projížděčkám na loďkách. Velmi významné je horolezectví, které má v Národním parku poměrně dlouhou historii, území se stalo koncem 19. století jednou z prvních a nejvýznamnějších českých lezeckých oblastí v návaznosti a saskou lezeckou tradicí na německé straně národního parku. V Národním parku je vyznačených zhruba 23 km jezdeckých stezek, předpokládala jsem tedy, že v souvislosti s atraktivitou místa a vysokou návštěvností parku by zde jezdeckví mohlo být nezanedbatelnou atrakcí pro turisty.

3.2.2 Okolí Prahy, pražská aglomerace

V kontrastu k Národnímu parku České Švýcarsko jsem si vybrala oblast nechráněnou, pražskou aglomeraci, kde jsem předpokládala podle dosavadních zkušeností zájem městských obyvatel o jezdeckví. Existuje poměrně nezanedbatelná menšina příznivců jezdeckého sportu rekrutující se z řad městských obyvatel, kteří své koně stájí za městem a provozují víkendové rekreační jezdeckví.

Nejprve jsem se snažila zjistit celkový stav jezdeckví a jezdecké turistiky v nejbližším okolí Prahy, protože o provozování jezdecké turistiky přímo v Praze se nedá moc mluvit, existuje v Praze jen pár jezdeckých sportovních oddílů. Konečný rádius mého výzkumu nakonec nebyl co do vzdálenosti od města o moc vzdálenější, než kam sahá první pásma pražské integrované dopravy. Po uskutečnění několika rozhovorů jsem zúžila výzkumnou oblast na okres Praha-západ a to konkrétně od obce Trnová u Jíloviště dále na severozápad k řece Berounce, Zadní Třebáně až k mikroregionu Středokluky.

Okres Praha-západ má rozlohu cca 580 km² a čítá na 79 obcí. Protékají jím řeky Vltava, Berounka a Sázava. Nejvyšším místem jsou Hřebeny v Brdech, které mají 550 m.n.m. Charakter krajiny je směrem na jih kopcovitý, tvořený kolem řeky Vltavy pahorkatinou, Brdskou vrchovinou a směrem na sever od Hostovic převažuje zemědělská oblast, velké množství polí a roviny.

Do oblasti Prahy-západ nespadá žádné chráněné území, turistika je v některých oblastech provozována v hojně míře, zejména tam, kde jsou pro ni vhodné podmínky, směrem na Brdy převažuje turistika a cyklistika, v podbrdské oblasti se nachází poměrně nezanedbatelný počet místně roztroušených stájí a nabídek jezdecké turistiky. Oblast mikroregionu Středokluk se vyznačuje zejména velkým počtem ustájených koní a rovněž cyklistikou. Jezdecké stezky v současné době na Praze-západ ani v blízkém okolí nejsou vyznačeny.

Empirická část

4 Postup analýzy a její výstupy

4.1 Postup metody zakotvené teorie

První nutnou fází kódování dat v postupech metody zakotvené teorie je tzv. otevřené kódování, jež samo zahrnuje tři kroky. První krokem je konceptualizace údajů, dále kategorizace údajů, tj. určení a pojmenování kategorií a k nim přiřazení údajů z prvního kroku analýzy. V závěru tohoto kódování se určí obecné vlastnosti vytvořených kategorií a jejich dimenzionální rozsah. Celý proces provází snaha o odpovědi na otázku „jaká je hlavní myšlenka vyjádřená touto větou či odstavcem?“ (Strauss, Corbine 1999: 51).

Druhým důležitým krokem je axiální kódování, což je soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem a to prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu (Strauss, Corbine 1999: 70), jehož schéma vypadá následovně:

Příčinné podmínky-jev-kontext-intervenující podmínky-strategie jednání a interakce-následky

Třetím, posledním, krokem je selektivní kódování, jehož konečným výsledkem je zakotvená teorie. Tento postup je poměrně složitý co do množství údajů, které jsme získali předešlým kódováním. Je důležité najít v nich směr a smysl. Oproti axiálnímu kódování se liší tím, že se pohybujeme na abstraktnější úrovni a klíčem k teorii je nalezení jedné centrální kategorie. K dosažení této centrální kategorie je nutné provést opět několik dílčích kroků, což je vyložení tzv. kostry příběhu, uvedení pomocných kategorií do vztahu k centrální kategorii podle paradigmatického modelu, vzájemné vztahování kategorií na

dimenzionální úrovni. Jednotlivé kroky za sebou nemusí následovat přesně ve výše zmíněném pořadí a v praxi nebyvají vymezeny (Strauss, Corbine 1999: 87).

Ve svém výzkumu jsem se tedy nejprve pokusila zodpovědět následující otázky, inspirované Straussem a Corbinovou, které mě měly přivést k zamyšlení a zformulování tzv. kostry příběhu:

-co je na zkoumané oblasti nejvíce překvapující?

-co je asi hlavním problémem?

-jaký je výrazný jev ve všech rozhovorech?

Abych tyto otázky mohla zodpovědět a dojít ke kostře příběhu, musela jsem se vrátit k úvodním úvahám, které mě přiměly tento výzkum realizovat. Šlo mi o to zhodnotit, jak dalece odpovídá provozování hipoturistiky konceptu udržitelného turismu resp. měkké turistiky, jejíž charakteristické znaky jsou podrobněji popsány v teoretické části diplomové práce. Předpokládala jsem, že hipoturistika tomuto konceptu buď odpovídá nebo neodpovídá a důležité bylo zjistit *na čem to záleží? Co zde hraje roli?*

Na základě analýzy rozhovorů mi vyšlo několik kategorií, které bychom mohli interpretovat i takto:

Hipoturistika odpovídá měkké turistice resp. udržitelnému cestovnímu ruchu jen za splnění určitých předpokladů a v určitých podmínkách:

-záleží na hustotě koňského provozu v terénu a na zájmu lidí

-záleží na průjezdnosti terénu (dostatku prostoru) – což vede k zamezení uživatelským konfliktům

-záleží na charakteru krajiny

-záleží na existenci a dodržování pravidel (legislativních i etických)

-záleží na možnosti ostatních finančních zdrojů (dotace, granty, vedlejší příjmy,..)

-záleží na komunikaci (kooperaci, ochotě, informovanosti, občanských iniciativách,..) resp. na síti sociálních aktérů

V každé ze zkoumaných oblastí je výše zmíněné uspořádání vlastností a dimenzí kategorií trochu odlišné v závislosti na *typu a intenzitě ochrany území* (legislativy, majitelů území, organizace sportovních aktivit), *atraktivitě místa, managementu území, prostoru pro ježdění*.

Kostru příběhu jsem zformulovala na základě výše zmíněných úvah a kategorií následovně:

Nejvýraznější „jev“, který se opakoval téměř ve všech rozhovorech v různých podobách byl „prostor k ježdění“. Ten se ukázal být klíčový jak po stránce ekologické a

ochrany území, tak po stránce sociálního aspektu, kterým je např. uživatelský konflikt a spolupráce aktérů. V Národním parku představoval jedinou možnost prostoru pro jízdu na koni pohyb po hipostezkách, které tedy byly přímo podmínkou provozování této aktivity uvnitř Národního parku. Naopak v okolí Prahy a volné krajině bylo možné jezdit kdekoli a hipostezky se v hojně míře také nikde nevyskytovaly. Nicméně tam, kde hipostezky nebyly, docházelo k větším konfliktům s majiteli pozemků či uživatelskému konfliktu, což vedlo ke značnému antagonismu mezi jezdci a ostatními skupinami obyvatel, např. zemědělci, vlastníky pozemků, zahrádkáři, chataři, myslivci aj. Na obou územích se ovšem vyskytly „intervenující podmínky“, které znemožňovaly provozu hipoturistiky tak, aby odpovídala požadavkům bezproblémové aktivity měkké turistiky. Konkrétně v oblasti obce Středokluky měl hotový projekt hipostezek fungovat jako ekologický a sociální přínos a prevence či řešení konfliktních situací, nicméně pro neochotu komunikace a neochotu spolupráce majitelů pozemků s majiteli stájí, se zájem neprosadil, majitelé nechtěli odprodat okrajové části svých pozemků pro vytvoření stezek a pro projekt nebylo uděleno stavební povolení. Antagonismus mezi skupinami tak přetrvává dál. V národním parku byly pak intervenujícími podmínkami nově zbudované stezky vysypané po dvou letech fungování velkými kameny, na kterých koně nemohou jezdit a hipoturistika se tedy v praxi v Národním parku neprovozuje, ač v Návštěvním řádu, je povolena na „území stanoveném Správou národního parku“.

Uvedená kostra příběhu měla naznačit, co se výzkumem podařilo zjistit, co se objevilo za hlavní problém a také co bylo po realizaci výzkumu nejvíce překvapující. Po vyložení kostry příběhu jsem provedla její tzv. konceptualizaci, tzn. zestručnění do pojmů hlavních kategorií a subkategorií. Jakožto centrální kategorii jsem stanovila jev: průjezdnost terénu.

Nově určenou centrální kategorii, definovanou pomocí kostry příběhu, jsem zasadila do paradigmatického modelu, současně s ostatními hlavními kategoriemi, následovně:

Oblast Národního parku České Švýcarsko

Existence hipostezek (příčinné podmínky) – průjezdnost terénu (centrální kategorie) – legislativa NP (kontext) – zásahy Správy NP (intervenující podmínky) – ne/ochota komunikace (strategie jednání) – hipoturistika neodpovídá dodržování podmínek udržitelného cestovního ruchu (následek)

Oblast volné krajiny v aglomeraci Prahy

Existence hipostezek (příčinné podmínky) – průjezdnost terénu (centrální kategorie) – legislativa VK (kontext) – konflikty s majiteli pozemků (intervenující podmínky) – ne/ochota komunikace (strategie jednání) – antagonismus bránící rozvoji plynulé hipoturistiky a jezdeckví jako udržitelného cestovního ruchu (následek)

4.2 Jezdecká turistika na území národního parku České Švýcarsko a v aglomeraci Prahy – výsledky výzkumu a zodpovězení výzkumných otázek

4.2.1 Existence jezdeckých stezek

Hipostezky neboli jezdecké stezky a jejich síť tvoří v Národním parku České Švýcarsko podmínku průjezdnosti terénu. V souladu s Návštěvním řádem umožňují projetí územím bez hrozby ekologických, erozních, konfliktních negativ. Mělo by být eliminováno ohrožení místních ekosystémů a omezena intenzita uživatelských konfliktů s vyznavači jiných sportovních aktivit.

Jezdecké stezky čítají v Národním parku zhruba 23 km a jsou, podle slov Ing. Hartla ze Správy národního parku, vedeny v okrajových částech chráněného území a to kvůli možnosti ohrožení pískovcových skal erozí. Hipostezky tedy nejsou vedeny první zónou, která je nejpřísněji chráněna „(...) konkrétně v pískovcových oblastech, kde je substrát velmi náchylný k erozi, by neregulovaná hipoturistika měla dost zásadní dopady v podobě eroze stezek a lesních cest.“ (Hartl, rozhovor). Výstavba hipostezek byla v Národním parku realizována v roce 2002 jakožto vůbec první síť hipostezek v České republice a to celé za financování, realizace a značení Správou národního parku.

Ve Středočeském kraji se nachází, podle slov Mgr. Karla Markvarta z Klubu českých turistů, přes 1000 km vyznačených hipostezek. Značné část z nich patří pod projekt tzv. Středočeských jezdeckých stezek, který byl realizován v letech 2007-2009. Byl financován Středočeským krajem a realizátory projektu byla obec Královice u Slaného. Na základě projektu vznikl soubor čtyř dílů map Středočeských jezdeckých stezek.

V samotné Praze žádné hipostezky neexistují a stáje zde najdeme jen asi dvě. Nedá se zde tedy mluvit o jezdeckví či jezdecké turistice. Značná část stájí se v okolí Prahy koncentruje na Benešovsku, kde ovšem hipostezky nejsou. Dále je vysoká koncentrace stájí v oblasti kolem Brdské vrchoviny a velmi vysoká na Praze-Západ v oblasti obce Středokluky, Okoř, Velké Přílepy, Číčovice, Tuchoměřice, kde se zejména obec

Středokluky zasazovala o realizaci sítě značených jezdeckých stezek (viz Příloha č.1), která se ale nikdy neuskutečnila, ačkoli projekt je hotový.

4.2.2 Průjezdnost terénu

Průjezdnost terénu je základní předpokladem provozování jezdecké turistiky, ale také organizace a uspořádání terénu je klíčové pro to, abychom mohli provozování jezdecké turistiky označit za naplnění podmínek šetrné turistiky. Pokud mluvíme o prostoru v Národním parku a průjezdnosti terénu, znamená to tedy, že podmínkou průjezdnosti je existence sítě hiposteze.

I v oblasti aglomerace Prahy vyplynulo zjištění, že průjezdnost krajiny a bezkonfliktnost jezdecké turistiky a jezdeckví je závislá na podmínkách, ve kterých se aktivita provozuje, stejně jako u národního parku jsou tedy podmínkou spokojenosti značené jezdecké stezky. Tam, kde stezky nejsou, je možné jezdit v krajině kdekoli, kde to neomezuje zákon, nicméně tato skutečnost nezaručuje v oblasti sociálních kontaktů bezkonfliktnost.

4.2.3 Legislativa

Jezdecká turistika v Národním parku České Švýcarsko splňuje kritéria měkkého turismu jen v oblasti a jen v závislosti na velikosti prostoru, kde je možné ji bez problémů provozovat, což je vymezeno Návštěvním řádem národního parku resp. zákonem č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. V Návštěvním řádu jsou stanoveny podmínky pro turistické, sportovní a rekreační využití území, které se člení podle stupně ochrany na I., II. a III. zónu. Návštěvní řád může provozování jakékoli aktivity omezit nebo zakázat, protože primární je ochrana přírody. Úplný výčet ochranných podmínek na území Národního parku je obsažen v ustanovení § 16 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, § 20 zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a § 3 zákona č. 161/1999 Sb., kterým se vyhláší Národní park České Švýcarsko. Kontrolu dodržování obecně závazných předpisů na úseku ochrany přírody a krajiny včetně tohoto návštěvního řádu zajišťuje stráž přírody, podle § 81 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a orgány ochrany přírody.

Nabídka jezdecké turistiky je podle názoru Ing. Hartla ze Správy národního parku dostatečná a ekologicky přijatelná, nicméně větší frekvence ježdění by mohla být potenciálním ohrožením jak po stránce ekologické, tak po stránce uživatelské „(...) v národním parku České Švýcarsko je vyznačena základní síť hipotras. Oblíbenost této formy rekreace stoupá, zatím však nepředstavuje, pokud je regulována, rušivou činnost pro Park.“ (Hartl, rozhovor)

V oblasti pražské aglomerace, tedy oblasti nechráněného území, hraje značnou roli při jízdě na koni v terénu vzájemné dodržování nepsaných etických pravidel slušného chování mezi jezdci a majiteli pozemků, myslivci a ostatními skupinami.

Ve volné krajině je možné jezdit kdekoli, kde to neomezuje zákon, nicméně z praxe a rozhovorů vyplývá, že legislativní omezení se často nedodržují a někteří jezdci je ani neznají. Tam, kde tedy nejsou jasně daná pravidla a kde neexistují hipostezky, které by vymezili průchodnost terénu, se setkáváme s mnohem větším počtem konfliktních situací, než v místech, kde díky hipostezkám jsou vymezeny jasné podmínky.

4.2.4 Intervenující podmínky, problémy provozování jezdecké turistiky

V současné době se, podle svědectví z rozhovorů, jezdecká turistika ani jezdecké v národním parku neprovozují, neboť z nejasných důvodů, které se mi nepodařilo v rozhovorech objasnit příčiny, je Správa národního parku po dvou letech od zbudování nechala vysypat kameny, po kterých koně nemohou jezdit „(...) zájem o ježdění by tu byl, ale vzhledem k tomu, že hipostezky, které jsou přímo na území národního parku, slouží i ke stahování dřeva a vysypávají to makadamem, na který kůň nešlápne, tak každý se národnímu parku vyhýbáme, protože koně si tam opravdu ničí nohy.“ (Sedláčková, rozhovor).

Problémy jezdecké turistiky ve volné krajině, potvrzené výzkumem v okolí Prahy, jsou zřetelné zejména tam, kde nejsou daná jasná pravidla jízdy na koni. Projevují se pak v podobě častých střetů na stezkách s ostatními skupinami uživatelů, jakými jsou zejména sportovci (cyklisté a běžkaři), také antagonismem mezi jezdci a majiteli pozemků, chataři, zemědělci, myslivci, ale i s majiteli lesů.

Další střety nastávají s novými volnočasovými aktivitami mimo cesty jako jsou čtyřkolky a džípy „(...) že tu krajině ubližují úplně jiné volnočasové aktivity, které jsou dnes provozované, to jsou čtyřkolky, to je katastrofa úplná, protože já se na koni dostanu ke dvanáctihlavému stádečku srnek, přesně vím, kde je a přesně vím, že když tam půjdu ve stejnou dobu, tak ho potkám. A já k nim mohu na deset metrů. Zající se přikrčí a leží, můžu o ně zakopnout. Ten kůň do té přírody patří. Ten tam není nepřítel, ani predátor, nic takového. Ale když se tam řítí ty čtyřkolky, kůň se toho lekne. Nebo je teď móda dělat motokros a pak vadí džípy. Nebo cyklisté, když jedou rychle, neuvědomují si, že to je nebezpečné, že se ten kůň lekne.“ (Holcmanová, rozhovor).

Velkou překážkou pak ve volné krajině bez stezek bývají překážky v terénu jako silnice, ohrady a závory.

4.2.5 Komunikace

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že panují mezi respondenty značně rozdílné názory na ochotu komunikace jednotlivých stran za účelem řešení problémů. Správa národního parku se chystá na jaře roku 2012 hipostezky přeznačit a vést jinudy. Podle slov Ing. Drozda ze Správy národního parku je „(...) *do příštího roku připravena revize stezek, vstoupí se v jednání s provozovateli a současně s majiteli pozemků tak, abychom dokázali hipotrazy nějakým způsobem lépe uchopit. Abychom je případně přehlásily do míst, kde by měly vést, z míst, kde vést nemají nebo to vlastníci nechtějí a naopak v národním parku se postarat o to, aby ničemu neprekázely.*“ (Drozd, rozhovor).

Do této doby si nicméně skupina majitelů stájí stěžovala a stěžuje na současnou situaci a nemožnost jízdy národním parkem a zároveň si stěžují na neochotu komunikace se Správou národního parku „(...) *je to marné, stále si na to někdo stěžuje, ale oni neodpovídají. Já tady nejsem tak dlouho, sama jsem za nimi nebyla, tak nevím. Jezdím tu dost na koni, tak nemám čas tady na to. Ta komunikace (...) v podstatě žádná..já nevím.*“ (Vanžurová, rozhovor).

Správa naopak uvádí, že vše je v pořádku, s majiteli stájí komunikují a nastalou situaci se snaží napravit. Skutečný důvod zasypaní stezek se mi nepodařilo zjistit. Správa národního parku, podle slov paní Jany Vanžurové, uvádí jako důvod „*vydupávání mechů a ničení vzácných rostlin.*“ (Vanžurová, rozhovor)

Volná krajina na příkladu okolí Prahy jasně nahrává skutečnosti, že kde nejsou jasná pravidla a omezení činností, vede tato skutečnost vlastně k nepohodlí jezdců na koních i jejich většímu ohrožení, ale i k ohrožení ostatních uživatelských skupin v krajině a špatným vztahům s místními obyvateli. Na druhé straně antagonismus, který se takto vytvoří, zpětně brání klidnému rozvoji jezdeckví a hipoturistiky, lidé nejsou ochotní spolu vzájemně komunikovat a domluvit se. To pak brání k realizaci opatření, které by těmto sporům v budoucnu předcházeli. Opatřeními jsou právě hipostezky, které vymezují pravidla pro všechny strany. Ve výzkumu jsem zjistila překvapující skutečnost, že komunikace mezi jednotlivými aktéry není ve skutečnosti žádná.

4.3 Zhodnocení výsledků

4.3.1 Shrnutí

V této kapitole bych chtěla shrnout své výzkumné závěry jednotlivých území a posoudit, jak odpovídají na výzkumné otázky stanovené v úvodu této diplomové práce. Pro přehlednost zrekapituluji, čeho jsem výzkumem chtěla docílit. Stěžejním tématem a

otázkou bylo zjistit, do jaké míry odpovídá jezdecká turistika ve dvou vybraných územích konceptu šetrné turistiky. Tuto otázku rozváděly další podotázky, které s ní úzce souvisí. Jednak jsem chtěla zjistit jaké má jezdecká turistika v konkrétní oblasti podmínky pro svůj provoz a jednak, jak je organizována, pokud nějaká vůbec můžeme o nějaké organizaci hovořit.

Abych tyto otázky zodpověděla pomocí vybraných metodologických postupů, bylo pro mě prioritní definovat, co to vlastně jezdecká turistika je a zejména, co je a jak je definována turistika šetrná resp. měkká. Tento úkol byl realizován v teoretické části práce.

Nezbytnou součástí bylo i konceptuální propojení těchto dvou termínů a ukotvení pojmu jezdecké turistiky do širšího rámce organizace cestovního ruchu v České republice. Zjistila jsem, že šetrná turistika by měla naplňovat jednotlivé pilíře myšlenkového konceptu trvale udržitelného rozvoje.

Na základě tedy charakteristiky měkkého turismu, který odpovídá konceptu trvale udržitelného rozvoje, jsem stanovila okruhy otázek k polostrukturovaným rozhovorům. Tyto okruhy se týkaly environmentálního a sociálního pilíře, neboť z uvedené literatury bylo rovněž definováno, že největší negativní dopady má cestovní ruch právě v oblasti environmentální a sociálně-kulturní. Sociálně-kulturní okruh otázek jsem pak vztáhla na možnosti, které by mohla ovlivňovat pouze jezdecká turistika, neboť v literatuře, i zahraniční literatuře, jsou tyto dopady definovány dost široce a obecně.

V této kapitole tedy můžu shrnout následující fakta. Jezdecká turistika v oblasti Národního parku Českého Švýcarska neodpovídá znakům měkké turistiky vůbec, neboť v praxi se zde tento druh turistiky v současné době neprovozuje. Jak vyplynulo z výzkumu, podmínky pro jezdeckou turistiku Národní park nabízí, neboť má vybudovanou síť hipostezek mimo I. zónu chráněného území. Nicméně ze stížností jezdců, ale i podle slov koordinátory jezdecké turistiky v Ústeckém kraji i slov některých zaměstnanců Správy národního parku, bylo jezdcům znemožněno do parku vjíždět. Důvod se nepodařilo zjistit. Správa ale tuto situaci hodlá řešit a na jaře roku 2012 se chystá stezky přeznačit. Jak mi dále vyplynulo z rozhovorů, environmentální dopady by jezdecká turistika v Národním parku mít neměla díky poměrně nízké intenzitě, nicméně pokud by se její intenzita zvýšila, bylo by nezbytné ji z ekologických důvodů usměrnit. Protože se v Národním parku nenacházejí koňské stáje, provedla jsem rozhovory s vybranými stáji v nejbližším okolí. Tam je hipoturistiku možné provozovat bez problémů, nicméně hipostezky tam značeny téměř nejsou, poskytovatelé služeb mají své okruhy na jedno až dvouhodinové vyjíždky, které vedou v těsném okolí farem po převážně lesních komunikacích či cestách ve volné

krajině. V této intenzitě opět nemá žádné ekologické dopady, nicméně jezdci si stěžují na občasné plašení koně zejména při střetu s cyklisty. Jezdecká turistika není ani v této oblasti nijak výrazně organizována, neboť zastřešovací organizace zde neexistují. Nabídek stájí je sice hodně, ale stále ne tak intenzivní počet, aby musel být nějak korigován. V kraji však funguje pozice koordinátory jezdecké turistiky, kterou vykonává paní Romana Sedláčková, MBA, která mu také sdělila, že ačkoli je v tomto kraji o jezdecké a jezdeckou turistiku zájem, není to výtěžná oblast a vzhledem k nedostatku dotací tedy tato aktivita se nerozvíjí tak, jak by mohla. Začátky byly nicméně velmi nadějně a i národní park by byl velkým lákadlem pro tuto turistiku. Podle slov koordinátory jezdecké turistiky v Ústeckém kraji, Romany Sedláčkové, patřila oblast Českého Švýcarska k velmi nadějným a významným oblastem ohledně provozování jezdecké a jezdecké turistiky „(...) asi tak před pěti lety, co se týká regionu, jsme byli ohledně hipoturistiky na špičce. Měli jsme mapy, což v té době neměl skoro nikdo, měli jsme vyznačené stezky, které v té době měli jenom v jižních Čechách, a jinde ještě nebyly a velkou spoustu propagačních materiálů a vlastně během těch pěti let to vyprchalo s tím, že nejsou podpořeny žádné další projekty.“ (Sedláčková, rozhovor)

Velmi zajímavým zjištěním pro mě bylo, že v podstatě neexistuje žádná komunikace mezi jednotlivými aktéry tohoto sportu. Ani mezi stájem, ani kýmkoli jiným.

V oblasti pražské aglomerace je intenzita jezdecké turistiky značně roztržštěná. Po rozhovoru s paní Mgr. Lucií Kaiserovou z Krajského úřadu pro Středočeský kraj a po absolvování dalších dvou rozhovorů jsem zpřesnila oblast svého výzkumu na Prahu-Západ a to z toho důvodu, že právě v této oblasti se nachází větší koncentrace stájí než na Praze-Východ. Další blízkou oblastí, kde se provozuje jezdecké, je Benešovsko, ale to bylo pro můj stanovený cíl již dost vzdálené od Prahy.

Vzhledem k roztržštěnosti stájí nelze mluvit o dopadu na přírodní prostředí. Z výzkumu ovšem vyplývá, že poměrně častým a velkým problémem mohou být různé sociální konflikty, a to zejména mezi jezdci a majiteli pozemků, přes které jezdci někdy úmyslně, někdy neúmyslně jezdí. Dále mezi jezdci a rekreanty, nicméně zde se opět jedná o majitele pozemků. Konfliktní skupinou pak bývají i myslivci a majitelé lesů. Střety se objevují i mezi jezdci a ostatními uživateli stezek, převážně sportovci, zejména cyklisty a v zimě běžkaři. Velmi zajímavá je v tomto ohledu oblast okolí obce Středokluky. V této oblasti podle slov starostky Holcmanové, je ustájených přes 300 koní. Vysoká koncentrace koní v souvislosti s převážně zemědělskou oblastí však budí mnoho konfrontací mezi

jezdci, kteří chtějí mít možnost projet se v krajině a mezi zemědělci, resp.vlastníky pozemků, kterým přítomnost jezdců vadí.

Z tohoto důvodu vznikl již před několika lety projekt hipostezek mezi jednotlivými obcemi, který byl hotový, vyprojektovaný, schválený, ale nikdy se nerealizoval. Důvodem byla neochota majitelů pozemků odprodat okraje polí za účelem výstavby cesty pro koně, která měla být zároveň osázená vysokou zelení. Tato skutečnost ovšem vedla zpětně k tomu, že koně, kteří nemají kde jezdit, opět využívají části území mezi polí a okraje polí, což vede k dalším a nekončícím rozepřím mezi jezdcí a majiteli pozemků. V tomto, tedy sociálním smyslu, provozování jezdecké turistiky neodpovídá konceptu měkké turistiky a je v tomto směru ještě co zlepšovat. Takhle tedy vypadají podmínky a organizace jezdecké turistiky v pražské aglomeraci.

Naopak environmentální stránka je vzhledem k intenzitě koní v pořádku. Opět mě překvapila neochota komunikace jednotlivých aktérů. V obci Středokluky bylo za účelem osvěty a realizace stezek založeno občanské sdružení, které však na pasivitě zúčastněných bylo zrušeno.

V obou oblastech jsem tedy dosáhla odpovědí na otázky, které byly cílem tohoto výzkumu. Je patrné, že v rámci mladého sportu jezdecké turistiky a dalo by se říci, že i jezdeckví obecně, je co zlepšovat. Tak jako se v dnešní době podporuje rozvoj například cyklostezek nebo cesty pro in-line bruslaře, tak by bylo do budoucna dobré, kdyby byly z projektů podporovány i jezdecké stezky. Ačkoli tento sport nebude asi nikdy tak intenzivní jako cyklistika, neboť koně nemůže mít každý, je přesto tato aktivita neopominutelná a podle mého názoru ještě v mnoha ohledech opomíjená společností.

4.3.2 Klíčové pojmy

Na základě výsledků, které mi z výzkumu vplynuly, bych se ráda vyjádřila k některým skutečnostem, které mi přišli podstatné. Dokonce si myslím, že některé z nich jsou i příčinou mnoha nedorozumění.

Jedním z fenoménů, který mě překvapil, je nedostatek komunikace v rámci sítě jednotlivých aktérů, dalším bodem je fungování sítě jezdeckých stezek a jeho ekologický přínos krajině.

Nutnost existence hipostezek a jejich nedostatek bychom mohli označit za problém v rámci společenského rozhodovacího cyklu podle B.Moldana se „společenský rozhodovací proces uskutečňuje v různých geografických měřítcích: v obcích, na úrovni regionů, jednotlivých států i na úrovni mezinárodní. Týká se různých společenských sektorů, jak je průmysl, zemědělství nebo zdravotnictví, a různých společenských

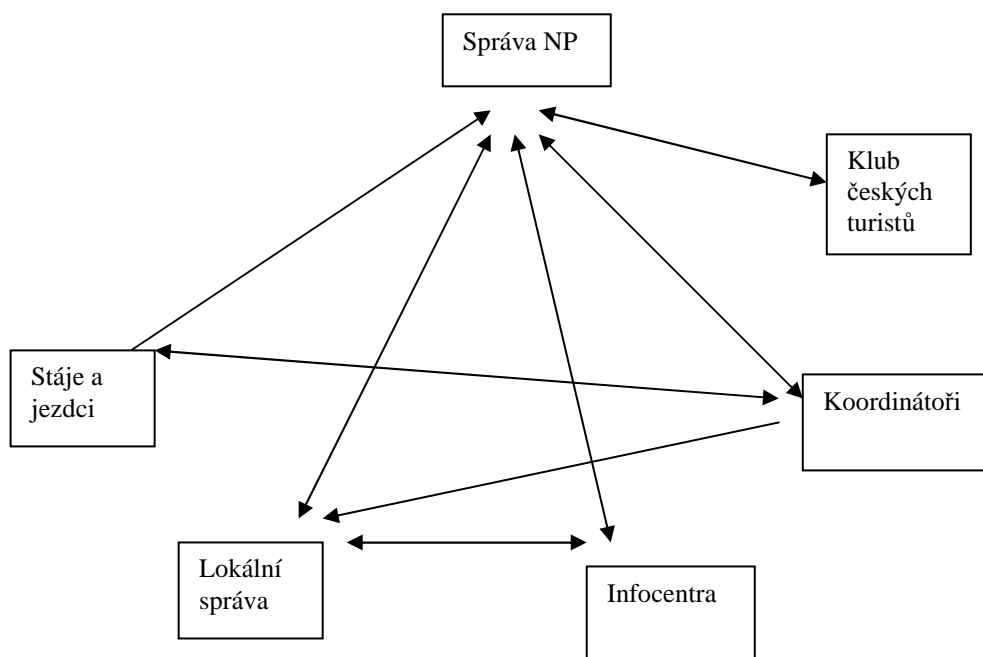
subjektů, především vlád, a to jak vlád centrálních, tak samospráv, místních vlád jednotlivých regionů nebo obcí. Důležité je ovšem i rozhodování na úrovni menších celků až po jednotlivé podniky.“ (Moldan 2003: 71-72). Abychom však dosáhli jejich realizace, opatření, je komunikace mezi jednotlivými skupinami nezbytná. Respektive to znamená, že nezbytná je funkční sociální síť vazeb mezi těmito aktéry, protože tyto vazby jsou předpokladem pro spolupráci a zlepšování místních podmínek pro život (Vajdová a kol 2010). „Sociální sítě vazeb mezi regionálními a lokálními aktéry ze soukromého, veřejného i neziskového sektoru je možné považovat za důležité faktory regionálního a lokálního rozvoje“ (Vajdová a kol. 2010).

Při řešení nejen hipotéz, ale problémů ve společnosti obecně, hraje významnou roli komunikace v rámci sítě aktérů, kterých se určitý společenský problém nebo jev dotýká. Analýza sociálních sítí není v české sociologické literatuře zcela neznámá, snad první významný článek, který se této problematice týká je práce L. Bušíkové, která je přehledovou statí o konceptu sociálních sítí i o analýze sociálních sítí jako o metodě analýzy sociální struktury (Bušíková 1999a).

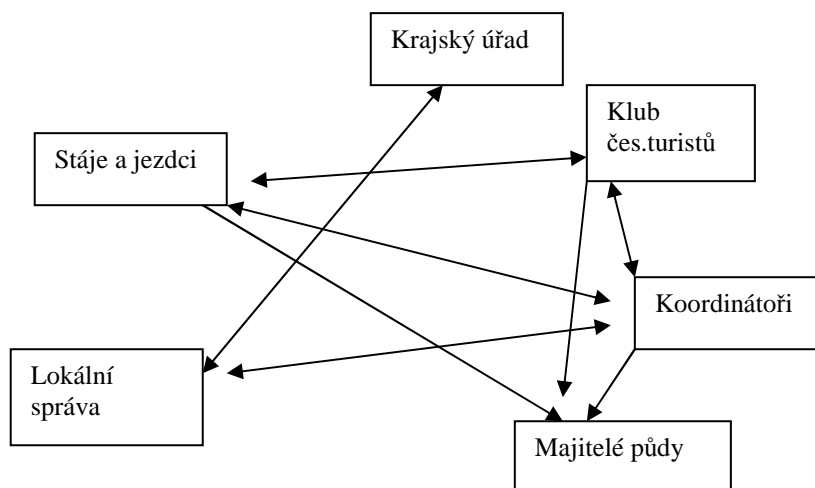
„Sociální interakce, propojení s komunitou, dostatek informací, to vše pomáhá posílit sounáležitost s veřejným zájmem komunity.“ (Čermák, Stachová in Nejd, Čermák 2007: 96).

„V zahraničí se stal čelným představitelem teorie sítí aktérů Bruno Latour, který se prostřednictvím této teorie snaží popsat sítě, které se ustanovují mezi společností a přírodou. Změny ve společnosti, vědě i technologii jsou výsledkem interakce hybridních aktérů vytvářejících různé podoby heterogenních sítí“ (Řešátková 2009). „Vedle instrumentálního jednání, což je transfer služeb a statků, charakterizuje sociální síť komunikace jakožto prostředek informací“ (Bušíková 1999)

Graf č.1: Komunikace sítě aktérů v národním parku České Švýcarsko

Graf č. 2: Komunikace sítě aktérů v pražské aglomeraci

Výše uvedené grafy zobrazují funkci komunikace v rámci sítě aktérů jednotlivých území tak, jak vyplynulo z výzkumu. Oboustranné šipky znázorňují graficky obousměrnou komunikaci, naopak jednostranné šipky komunikaci pouze jedné strany. Graf vychází

z výpovědí jednotlivých respondentů, které tedy zároveň tvoří mantinely uvedené reality. Je tedy otázkou, která se těžko hodnotí, jak je provozována praxe komunikace ve skutečnosti. Výpovědi respondentů mohou být v tomto směru zkreslené, záměrně či nechtěně, vedeny vlastními zkušenostmi nebo i přítomností tazatele.

Vytvoření sítě jezdeckých stezek může mít pozitivní vliv nejen pro jezdce a koně, ale i řadu ekologických a sociálních přínosů. Podle mého názoru právě v území mikroregionu obce Středokluky, který je převážně zemědělskou oblastí ležící mezi Prahou a Kladnem, by projekt silně zlepšil rekreační potenciál, ale i fyzickou prostupnost krajiny, která je tvořena převážně poli. Přitom fyzická prostupnost krajiny je jedním ze základních předpokladů rekreačního využití území. Obnovila by se tím i tradiční cestní síť společně s výsadbou zeleně. Vzniklé oblasti zeleně mezi poli by tak mohly fungovat i jako větrolamy a remízky pro živočichy, jako biokoridory, které by bezesporu měli i funkci pro udržení vody v krajině.

Pro obyvatele by vznikly nové pracovní příležitosti v oblasti venkovské turistiky, jakožto součást regionálního rozvoje. Různé formy aktivní turistiky by měly dostatek prostoru a možností pro svůj provoz, zajištění nabídky využití volného času zajištěním sportovního vyžití pro všechny vrstvy obyvatel a návštěvníků mikroregionu. Vytvoření hipostepek je tak jedním z předpokladů trvale udržitelného rozvoje mikroregionu.

4.3.3 Náměty k dalšímu výzkumu?

Zajímavým námětem pro další výzkum by mohlo být téma zabíhající do psychologicko hodnotové oblasti, jak jsou jezdci na koních vnímáni ostatními skupinami obyvatel, kteří na koni nejezdí. Myslím si, že takový výzkum by mohl být přínosem i v objasnění některých sporů. Jezdecká turistika je dnes mnohem dostupnější fyzicky i finančně, ale mnoho lidí to tak nevnímá. Nejedna jezdec na koni mi potvrdil, že má pocit, že jsou stále vnímáni jakožto „zbohatlíci či jakýsi „feudálové“ na koních vůči poddaným“. V lidech tak vůči jezdům zřejmě stále převažují tyto stereotypy vnímání.

4.3.4 Rizika ovlivnění výsledků výzkumu

Při realizaci výzkumu, sběru dat a rozhovorů, jsem narazila na několik problémů, které bych zde ráda zmínila, neboť si uvědomuji, že je nutné s nimi v analýze pracovat a mít je v analýze, aby nedošlo ke zkreslení výsledků.

Jednak to byli v oblasti národního parku České Švýcarsko některé neshody ve výpovědích mezi pracovníky Správy národního parku a jezdci ohledně provozu jezdecké turistiky v národním parku a ohledně vzájemné komunikace. Správa národního parku problém nemožnosti jízdy po stezkách zlehčovala a v podstatě se o něm pokud možno

nezmiňovala, jezdci zase problém možná zveličovali a komunikaci možná uváděli horší, než ve skutečnosti je.

A jednak, zejména v okolí Prahy, se objevovala ve výpovědích jezdců značná rezervovanost a stručnost, která, podle mého názoru, vyplývá ze strachu ze sousedských sporů. Ač jsem se v respondentech snažila vzbudit důvěru, byli velmi struční v otázkách uživatelských konflikt, komunikace i problémů jezdeckví v okolí, ve kterém jezdí.

Možné zkreslení, kterému jsem se pokusila vyhnout, bylo tzv. zkreslení elitou. Což je spočívá v důrazu badatele na data získaná od dobře informovaných a výřečných respondentů nebo dovolávání se větší váhy dat od těchto osob než od osob jiných (Miovský 2005: 273). V mém případě by se mohlo toto zkreslení týkat rozhovoru se starostkou obce Středokluky, Jitkou Holcmanovou, kde byl vypracován projekt sítě hipostepek a která mi poskytla zajímavou inspiraci a informace o jezdeckví v této oblasti. V případě národního parku byla takovou osobou paní Romana Sedláčková, koordinátorka jezdecké turistiky pro Ústecký kraj.

Závěr

V této práci jsem se pokusila na základě předem stanovených výzkumných otázek zjistit, jestli jezdecká turistika, která je provozována ve vybraných dvou oblastech, Českého Švýcarska a pražské aglomerace, odpovídá konceptu šetrné turistiky. Jaké jsou podmínky této aktivity, případně s jakými problémy se potýká.

Teoretickým rozborem konceptu šetrné turistiky a jejích synonymních výrazů a na základě rešerše literatury jsem stanovila znaky uvedeného konceptu, podle nichž jsem zformulovala okruhy otázek polostrukturovaných rozhovorů.

Analýzou získaných výsledků jsem dospěla ke zjištění, že jezdecká turistika je v oblasti národního parku Českého Švýcarska poměrně rozšířenou aktivitou, která má na tomto území své kořeny a teoreticky by mohla být lákadlem pro turisty. Praxe však ukázala, že ačkoli je na území vybudovaná síť jezdeckých stezek, jejíž délka činí zhruba 23km, není tato aktivita v národním parku provozována a to z důvodu znemožnění průchodnosti cest. Cesty byly Správou národního parku z mě neznámých a pro mě nedohledatelných příčin zasypány kameny, které jsou pro koňská kopyta nesjízdné. Mohla bych tedy shrnout, že jezdecká turistika nemá v národním parku dostatečné podmínky pro svůj provoz, není v zásadě nijak organizována, protože neexistuje ani žádná místní zastřešující organizace toho sportu a jak ukázal výzkum, vážne i komunikace mezi jednotlivými skupinami zúčastněných aktérů jezdecké turistiky. Stáje se navzájem znají,

ale nekomunikují spolu a ani nespolupracují v docílení společných zájmů. Jezdecká turistika v této oblasti a vzhledem ke své ne příliš velké intenzitě splňuje kritéria, která charakterizují šetrnou turistiku, a to v oblasti environmentální, tedy šetrné k přírodě a k životnímu prostředí. Ze zkušeností jezdců vyplývá, že koně neruší zvěř, ani hnízdící ptáky, případný sešlap nebo eroze cest je při intenzitě jezdeckví v dané lokalitě zanedbatelná. Naopak jezdecká turistika neodpovídá bezkonfliktnímu kritériu sociálních dopadů šetrné turistiky. Z výpovědí jezdců je zřejmé, že mají poměrně časté konflikty s některými uživateli jiných sportovních aktivit, zejména cyklisty. Dalším problémem je pak výše zmíněný „konflikt“ se Správou národního parku a s tím související nedostatečná komunikace a organizace místní občanské aktivity. Přitom jak píše Moldan o účasti veřejnosti „úroveň obecních komunit je nejdůležitější úroveň účinné ochrany životního prostředí (...) velmi důležitou součástí široké veřejnosti ve vztahu k životnímu prostředí jsou nevládní ekologické organizace. Všechny zmíněné společenské skupiny a mnohé další můžeme zařadit pod obecný pojem široké veřejnosti. Tímto termínem rozumíme společenství občanů (...) jedním ze základních prvků účasti veřejnosti také pochopení a přijetí individuální odpovědnosti jednotlivých společenství a individuálních občanů a spotřebitelů. Vzhledem ke stále ještě nepříznivému stavu životního prostředí v zemi jsou lidé ochotni věnovat poměrně značné finanční prostředky na zlepšení prostředí, ale za předpokladu, že vláda nebo jiná relevantní, ale neosobní instituce převezme plnou zodpovědnost. Ale charakteristickým rysem všech řešení v rámci koncepce udržitelného rozvoje jsou ekologicky zdravá rozhodnutí na všech úrovních, národní, obecní, podnikové a zejména individuální (jednotlivých domácností, občanů, spotřebitelů). Podmínkou aktivní participace občanů ale je, že celý proces politického rozhodování na všech úrovních musí být dostatečně spravedlivý a průhledný.“ (Moldan 2003: 65-66)

Jezdecká turistika v okolí Prahy se potýká s poněkud odlišným okruhem problémů, což je dané i charakterem zkoumaného území, které nespadá pod zvýšenou úroveň ochrany. Jezdeckví je ve zkoumané oblasti provozováno, avšak stáje nejsou nijak koncentrované v jedné lokalitě. Nicméně množství stájí i koňů není zanedbatelné. Environmentální dopady jezdecké turistiky nejsou téměř žádné, v některých případech by se mohlo jednat opět o sešlap či erozi cest. Na druhé straně konflikty s ostatními uživateli jsou značné a pravděpodobně vychází z nedostatečného dodržování etických případně legislativních pravidel ze strany jezdců, stejně tak, jako mohou vyplývat z negativního jezdců některými lidmi, které nemusí být reálně opodstatněné a mohou kořenit jinde než jako důsledek špatné zkušenosti s touto aktivitou. Zobecnit by se tedy dala skutečnost, že

podmínky pro jezdeckou turistiku by měly být nastaveny lépe, zejména v oblastech častých konfliktů, kdy řešením by mohla být právě podpora výstavby jezdeckých stezek, ale bezesporu i větší informovanost a osvěta i obyvatel, kterých se jezdeckví netýká, ale žijí v oblasti, kde je provozováno. Pomohly by určitě některé občanské iniciativy, sdružení, vstřícný přístup i opět už mnohokrát zmiňovaná komunikace, která i v této lokalitě značně selhává.

Závěrem bych chtěla upozornit, že z pohledu ochrany přírody jezdecká turistika je v doslovném slova smyslu šetrná, problémy se vyskytují na poli sociálních kontaktů. Na druhou stranu existuje mnoho dalších sportovně-rekreačních aktivit, které mají problém opačný, využívají krajinu a přírodu pro svůj rekreační či sportovní požitek, nicméně na krajině se svou činností podepisují mnohem víc než jezdeckví a stojí tak v protikladu k ochraně přírody jakožto veřejnému zájmu. Tam potom jsou potřeba ekologické regulace spíše než u jezdeckého sportu. Takovými aktivitami je třeba horolezectví nebo jakýkoli sport, který se v současné době provozuje v krajině intenzivně, tj. cyklistika, čtyřkolky, sjezdové lyžování a spousta dalších. Zajímavý názor má Hanka Hermová z dnes již bývalé organizace ČEMBA. Jakožto zastupitelka rekreační uživatelské skupiny tvrdí „stejně tak pečlivě, jako je prováděn management chráněných druhů, je nutné provádět také management rekreačních uživatelů, a rekreaci vtělit přímo do samotných základů správy krajiny, především ochrany přírody a lesnictví. Efektivním nástrojem managementu návštěvnosti jsou přitom sítě udržitelných stezek.“ Jakožto terénní cyklistka mi tak potvrzuje závěr, který jsem i já prokázala svým výzkumem, a to důležitost vést management ochrany přírody na základě spolupráce a komunikace mezi jednotlivými aktéry. Ve výše zmíněné citaci Hanky Hermové je zdůrazněna nutnost komunikace mezi rekreanty a orgány ochrany přírody. V případě jezdecké turistky v Národním parku České Švýcarsko by se jednalo o spolupráci mezi jezdci, a to rekreačními i těmi, kteří provozují hipoturistiku a Správou národního parku. Mimo chráněné území by měla být vedena komunikace na úrovni spolupráce mezi občany, veřejnou správou i odborníky.

Seznam literatury:

Buščíková, L. (1999): *Analýza sociálních sítí*. Sociologický časopis 35, s.193-206.

Dušek, J. a kol. (1992): *Chov koní v Československu*. Brázda, Praha.

Fennell, D. (2008): *Ecotourism*. Third edition. Routledge Taylor a Francis Group, London, New York.

Georgie, E.W.; Heather, M.; Reid, D.G. (2009): *Rural Tourism Development. Localism and Cultural Change*. Channel view publications. Bristol.

Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hermová, H. (2010). *Rekreace a ochrana přírody pohledem zástupce uživatelské skupiny*. Rekreace a ochrana přírody. Křtiny: Mendelova univerzita v Brně, Lesnická a dřevařská fakulta.

Hill, J.; Gale, T. (2009): *Ecotourism and environmental sustainability. Principles and Practice*. Ashgate publishing limited.

Hollý, K. (2003): *Jezdecká turistika*. Montanex. Ostrava.

Huybers, T.; Bennett, J. (2003): *Environmental management and the competitiveness of nature-based tourism destinations*. Environmental and Resource Economics, Volume 24, Issue 3, s. 213-233.

Charmaz, K. (2006): *Constructing Grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. Sage publications.

Librová, H. (1994): *Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: Veronica, Hnutí Duha.

Mahler, Z. (1995): *Člověk a kuň*. Dona. České Budějovice.

Marvasti, A.B. (2004): *Qualitative research in sociology*. First Publisher. London: Sage publications.

Miovský, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing.

Moldan, B. (2003): *(Ne)udržitelný rozvoj ekologie hrozba i naděje*. Praha: Karolinum.

Nakládalová, L. (2006): *Sociální a environmentální souvislosti chovu koní v kulturní krajině brněnské aglomerace*. Brno: diplomová práce, FSS MU. – možná ji celou vymazat!

Nejdl, P.; Čermák, D. (2007): *Participace a partnerství v místní veřejné správě*. Sociologické studie. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Pásková, M. (2008): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Řešátková, K. (2009): *Terénní cyklistika v CHKO. Analýza sociální sítě aktérů, kteří ovlivňují podobu terénní cyklistiky na území Chráněné krajinné oblasti Křivoklátsko*. Praha: diplomová práce, FHS UK.

Snowdon, P.; Slee, B.; Farr, H. (1997): *The economic impact of alternative type of rural tourism*. Journal of Agricultural Economics. Volume 48, Issue 1-3, s.179-192.

Strauss, A.; Corbinová, J.: *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999.

Špičáková (2009): *Hipoturistika, včera a dnes, tady a tam*. Hipoturistika jako forma rekreace, lesní hospodářství, ochrana přírody a krajiny-fakta a střety. Česká lesnická společnost, Brno, s.5-11.

Třebický, V. (2007): *Turismus a chráněná území*. Udržitelný management přírodě blízkých oblastí. Praha: Přírodovědecká fakulta, Ústav pro životní prostředí, s.130-139.

Vajdová, Z. a kol. (2010): *Sít' institucionálních aktérů rozvoje malého města*. Sociologický časopis/Czech sociological review. Volume 46, No.2, s. 281-299.

Valda, S.; Vítek, O. (2009): *Jízda na koni chráněným územím*. Hipoturistika jako forma rekreace, lesní hospodářství, ochrana přírody a krajiny-fakta a střety, Česká lesnická společnost, Brno, s.36-37.

Wearing, S.; Neil.J. (2009): *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities*. Elsevier, Oxford.

Weaver, D.B. (2001): *Encyclopedia of Ecotourism*. Cambridge: CABI Publishing, s.1-7.

Wokoun, R.; Malinovský, J. a kol.(2008): *Regionální rozvoj, východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Linde Praha a.s.

Zákon č. 114/ 1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny.

Zákon 289/1995 Sb., zákon o lesích.

Zákon 449/2001 Sb., zákon o myslivosti.

Zákon 154/2000 Sb., plemenářský zákon (a vyhláška 136/2004 Sb., o označování a evidenci hospodářských zvířat)

Online zdroje:

Bruntland, G.H. (1987): *Our common future*. World Commission on Environment and Development. Dostupné z <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm#I.3>

United Nations Environment Programme (UNEP): *Sustainable tourism definition*:
<http://www.unep.fr/scp/tourism/sustain/>

UNWTO tourism highlights 2011 Edition

http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights11enhr_1.pdf , s.2

Návštěvní řád Správy národního parku České Švýcarsko:

http://npcs.cz/sites/default/files/user_files/ke_stazeni/Zakony/navstevni_rad.pdf

Mapy: <http://www.mapy.cz/>

Klub českých turistů: <http://www.klubturistu.cz/>

Koňské stezky ČR, o.s.: <http://www.konske-stezky.cz/>

Lesy České republiky, s.p.: <http://www.lesy-cr.cz/>

Příloha č.1: Mapa navržených jezdeckých stezek v mikroregionu Středokluky

Zdroj: vlastní výzkum, 2011, materiál není zveřejněn, byl poskytnut respondentkou při osobním rozhovoru